

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Raşel Rakella Asal

VOLGA HÜZNÜ

Volga Hüznü

VOLGA HÜZNÜ
RAŞEL RAKELLA ASAL
Anlatı
132 sayfa

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık ® 2014, Zeplin
www.kafekitap.com
editor@kafekitap.com

KAFEKÜLTÜR Yayıncılık
İslambey Cd. 44/13 34050 Eyüp İstanbul
0212 615 22 99

ISBN: 978-605-5237-06-6

Baskı: Net Kırtasiye Tan. ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti. Taksim
Cd. Yoğurtçu Faik Sk. No 3
Taksim Beyoğlu İstanbul

VOLGA HÜZNÜ

RAŞEL RAKELLA ASAL

Raşel Rakella Asal, 1949'da İzmir'de dünyaya geldi. 1969'da İzmir Amerikan Kız Koleji'ni bitirdi. 1969'da İngilizce ve Fransızca turist rehberi oldu. Lozan'da "Diavox Institut Moderne de Langues", Paris'te "Cours de Civilisation Française de la Sorbonne", Besançon'da "Universite de Frache-Comte Cours de Français", Royan'da "Centre Audiovisuel de Royan pour l'etude des Langues" da kurslara devam etti. Besançon'da sanat tarihi derslerine, Paris'te Louvre Müzesi'nin sanat tarihi seminerlerine katıldı 1992'de Besançon'dan Fransızca "Yeterlilik Sertifikası", 1995'te İspanya'nın Salamanca kentinde "Escuela Salmantina de Estudios Internacionales" dan "İleri Düzey İspanyolca Belgesi" aldı. İki çocuk annesi olan yazar, çalışmalarını İzmir'de sürdürmektedir.

Daha her şey belirsiz, tek yazılı sözcük yok. Hiçbiri söze dökülmedi.... sanırım, usul usul canlanıyor.... sözcüklerin ötesinde.... içimde hâlâ yaşayan, yaşamakta olan birşeylerin küçük küçük parçacıkları.... istiyorum ki, tümüyle yok olmadan.... “Rusya” anılarımı canlandırmak.... gerçekten, nasıl gerçekleştiklerini unutmadan da, onları tekrar canlandırmak istiyorum. Birşeyler vardı hep dalgalanan, değişen, kaybolan.... Ben el yordamıyla, körlemesine yol alırsam, hep arayarak, hep birşeylere doğru... neye doğru? Aradığım ne? Bir şeye benzetemiyordum... hiç kimse anlatamaz... o anılarım ellerimden sıyrılıp, kaçmadan, ben tüm gücümle yakalamaya çabalayacak, onları tutacak, onları itecek... nereye? Nereye olursa olsun, yeter ki gelişmesine, ya da belki yaşayabilmesine elverişli bir ortam olsun.

“Anılarımı bekliyorum, gözlüyorum, merdivenlerde, sokaklarda, çektiğim fotoğraflarda, aldığım kehribar kolyede, kalpakta, not aldığım defterimde, Rusya gezi kitabımda, uykumda,

düşlerimde, kapının önünde ayak seslerini dinliyorum... İşte geldiler, kapı çalındı; koşmak istiyorum... ve yazmaya başlıyorum. Şimdi.

“ŞİMDİ” ile tanıştığında onu heyecansız, tek düze buluyorum. Sözcüklere kendini yeterince vermediğini hissediyorum... Hep aynı imge, değişmeyen... çıkmamak üzere belleğime kazınmış. Bu değişmeyen hayalin hiçbir albenisi yok. Oysa ben hayallerimle oynamak, onları değiştirmek, onları okşamak istiyorum; sözcüklerle onlarda dolaşmak, ama usulca... “Şimdi” ye zarar vermekten öyle korkuyorum ki...

“GEÇMİŞ” ipek tüylü, sıcacık, yumuşacık, sevecen, sevgi dolu kimi zaman nostaljik, hüznü ve özlem yüklü. Geçmişe koşuyorum. Hep benimle yatıyor geceleri, ipek tüylü başı yastığımda, başımın yanında, yuvarlak burnu, küçük, parlak gözleri çarşafın üstünden görünüyor... onu orada, yanımda hissetmezsem uyuyamam; onsuz hiçbir yere gitmiyorum, yolculuklarımda hep benimle beraber.

“GEÇMİŞ”in kaygan, yumuşak dokusu ile “ŞİMDİ”nin durağan dinginliğinde dans ediyorum.

“ANI” genç bir erkek gibi giyinmiş olarak odaya giriyor. Başında melon şapkası var; küçük bukleler ensesine dökülüyor... gözlerinin çok açık mavi rengi sanki saydam... şaşırmış bekliyoruz, gülüyoruz; böyle giyinmiş olarak ne

kadar komik görünüyor. Yaklaşıyorum ona. O da bana doğru geliyor, balolarda hanımların önünde yapıldığı gibi önümde eğiliyor, elimi tutuyor, yerimden kalkıyorum. Belime sarılıyor, güzel, neşeli şarkılar söyleyerek benimle birlikte dönüyor, gitgide daha hızlı dönüyoruz; ayaklarım yere değmiyor artık, başım dönüyor, mutluluktan gülüyorum... sonra divana götürüyor, bırakıyor beni, yanıma çöküyor; bir çocuğunki gibi yuvarlak yanakları pembe pembe, göğsü inip kalkıyor, başını geri atarak kanepenin arkasına bırakıyor, hâlâ nefes nefese, gülümseyerek mendiliyle yelpazeleniyor.

Yeniden dans etmeye başlamasını o kadar istiyorum ki...

Tarih 7 Haziran 1998'i gösteriyor. Bir yıldır planladığım Rusya gezim nihayet gerçekleşiyor. Günümüzde "Novoya Rossiya" dan ve "Novi Roski" den söz ediliyor. Yani "Yeni Rusya" ve "Yeni Rus'tan. 1991'de Sovyetler Birliğinin dağılmasından ve komünizmin çökmesinden sonra Yeni Rusya'yla tanışacaktım. 1991'deki değişim, Bolşevik ihtilali, Gorbaçov dönemi ve koskoca bir Rusya tarihi duruyordu karşımda. Gezime ne kadarını sığdırabilecektim, ne kadarını anlıyabilirdim bu on günlük gezimde?

"ŞİMDİ" yi ve "GEÇMİŞ" i.

"ANILAR"... uçucu anılarıma, gene ellerimi uzatmak ve onlarla hep birlikte yuvarlanmak

istiyorum. Yokuş aşağı koşuyorum. O güne dek hiç bakmadığım gibi bakıyorum gökyüzüne, onlara karışıyorum, onlarda eriyorum, sınırim yok, sonum yok...

Asıl sorun yaşamaktı. Buydu asıl sorun... Görmeyi öğreniyorum... Bilmem söyledim mi? Görmeyi öğreniyorum... Sanırım bir parça çalışmaya başlamalıyım, madem görmeyi öğreniyorum... Oturuyor ve bir şair okuyorum, oturuyorum ve bir şairim var. Ne talih! Yazmayı deniyorum, sana.

RILKE

St. Petersburg'dayım ve sonra Petrozavodsk, Kishi adası, Goritsy, Ouglitch ve Moskova'da. Duyanlar sevinir, çoğu kıskanır. Haklıdırlar. Büyük bir ülke Rusya.

Puşkin'in o şiirini hatırlıyor musun? Onu ancak şimdi anlıyabiliyorum. Neva nehrini, Svir nehrini, Onega gölünü, Kovzha nehrini, Ladoga gölünü... ve herşeyden çok Volga'yı... hepsini bir yığın halinde ruhuma boca ettim İzmir'e gelene dek. İzmir'e indiğim andan itibaren haykırıyordum. Aralık kalmış anılarıma haykırıyordum.

Bak işte fotoğraflar! Gel yavaş yavaş önlerinden geçelim. Ama ilkin geri çekil, hepsini birden gör. Ne kadar sessiz duruyorlar, değil mi? Anna Karenin mi dedin? Yok, yok o burada yok. Ne Tolstoy, ne Dostoyevski, ne Çekov,

birazdan hepsini yavaş yavaş tanıştıracam sana. Hele dur. Telaşa ne gerek.

Söylemiş miydim bilmem, asıl sorun yaşamaktı. Buydu asıl sorun. Görmeyi öğreniyorum. Bilmem söyledim mi? Görmeyi öğreniyorum. Sanırım, bir parça çalışmaya başlamalıyım, madem görmeyi öğreniyorum. Oturuyor ve Tolstoy'un Anna Karenin'i okuyorum. Oturuyorum ve aşk var bana göz kırpan. Yorgun, kırılmış sesimi dayıyorum iç sesime Ayn Rayn'ın "Yaşamak İstiyorum"u bedenimde geziniyor. Yaşamın ısısı dudaklarıma vuruyor. Hoş geldin diyorum. Damla damla yudumlayacağım Rusya'yı. Albümü aralıyorum. Yazmayı deniyorum.

İzmir-St. Petersburg uçuşundan sonra onyedimilyon kırkbeşbin kilometrekarelik yüzölçümüyle dünyanın en geniş alana yayılan ülkesi Rusya'dayım. Mihail Lomonosov adlı gemiye grupça yerleştiriliyoruz. Pazartesi ve Salı günleri St. Petersburg gezilecek. Geminin güzergahı, St. Petersburg'tan sonra Neva nehri üzerinden Ledoga gölü, Svir nehrinden Onega gölü, Onega gölü kenarındaki Petrozavosk şehri (buradan gemimizin en kuzey noktasına yani kuzey kutbuna çok yakın bir mesafede olacağız) ve oradan güney Kovza nehri ve Beyaz göl. 1612 km.'lik sınır içerisinde St. Petersburg,

Petrozavodsk, Kishi adası, Goritsy, Ouglitch ve Moskova bizleri bekleyecek.

St. Petersburg Rus tarihinin derin izleri, sizi gözleriniz yukarıda yürümeye zorlayan binaları ve heykelleri, müze ve galerileriyle zengin kültür ve sanat hayatı ile turisti büyüleyecek kadar geniş.

St. Petersburg Neva nehrinin deltasında kurulmuş. Neva nehri 74 km. uzunlukta. Bunun 30 km'lik bölümü St. Petersburg şehri içinden akıyor. Nehrin genişliği 1200 ile 400 metre, derinliği ise 14 ile 24 metre arasında değişiyor. Neva nehri Baltık Denizi ile Beyaz Denizi birleştiriyor. Şehir Finlandiya Körfezi kıyılarındaki banliyöleri ile birlikte 1500 kilometrekarelik bir alanı kaplıyor. St. Petersburg 42 ada üzerinde kurulmuş. İrili ufaklı 86 akarsu ve kanallar 300 kilometreyi buluyor. Sokak ve mahallelerin arasından geçen bu kanal ve akarsulardan ötürü şehirde 70'e yakın kanal ve 300'den fazla köprü bulunuyor. Bu yüzden kuzeyin Venedik'i deniliyor. Alaska ile aynı enlemde yer alıyor. Moskova'dan sonra Rusya'nın en büyük ikinci şehri. Nüfusu 5 milyon. Ruslardan başka ayrıca Ukranya'lı, Litranya'lı, Leton ve Ermeni kolonileri de yaşıyor.

St. Petersburg, Rus imparatorluğunun Baltık Denizine politik ve ekonomik yönden açılmak istemesinden doğmuş. 1703'te Büyük Petro

şehrin Neva nehrinin en geniş yerinde bir kale kurulmasını emretmesi ile gelişmeye başlamış. Şehir binlerce serfin (köylünün) zor şartlar altında çalışmalarıyla meydana gelmiş. Kuruluşundan birkaç sene sonra 1712’de Rusya’nın başkenti ilan edilmiş ve 1720’de ticari ve endüstri merkezi seviyesine ulaşmış. 17.asırda Rusya’nın kalkınması ile St. Petersburg daha da hızlı adımlarla endüstride, tekstilde ve ekonomi alanlarında ilerlemiş. 1905’te patlayan ilk Rus ihtilalinin kanlı olaylarına, Kasım 1917’de Büyük ihtilalin başlangıcına ve son çarın istifasına sahne olmuş. 1918 yılında St. Petersburg başkent niteliğini kaybederek 1920’de Lenin’in ölümü üzerine ismi “Leningrad” olarak değiştirilmiş. Şehir 1941’de Hitler’in Alman kuvvetleri tarafından kuşatılmış. I.Dünya Savaşından şehir Rusça’ya daha yakın olan Petrograd ismini almış. 1941’deki Alman kuşatması 900 gün (872 gün aslında) sürmüştür. Bu arada açlıktan, soğuktan, bombardıman ve tıbbi müdahalelerin yapılamamasından çok kişi hayatını kaybetmiştir. Dünya tarihinde en korkunç istila olarak yer etmiş zihinlere. Eylül 1941’den Ocak 1944’e kadar şehir dış yardımdan kesilmiştir. Susuz, yazsız, gamsız, elektriksiz, açlıkla geçen 900 gün!

Nedim Gürsel, “Gemiler de Gitti” kitabında da değiniyor Leningrad’ın yaşadığı II. Dünya Sa-

vaşının en uzun kuşatması olarak tarihe geçen kuşatmadan ve sonra ekliyor “Saraybosna bu rekoru da kırdı, bin günden daha fazla kuşatma altında yaşayarak Slovenya’da görev yapan Cengiz Aktar’ın “Dökülen kan kurumadı” sözlerini yineleyerek.

1953’te Stalin’in ölümü ile şehir tekrar yapılanmaya başlamış. 1960’lı yıllarda nüfus 1941 öncesi seviyesine ulaşabilmiş. 1985’te başlayan Gorbachev’in Perestroika (yapılanma) ve glasnost (berraklık) referandumu ile Leningrad şehri tekrar eski St. Petersburg ismini kazanmış olduğunu rehberimiz Natasha’dan dinliyoruz.

Bir arabaya doluştuk. Araba Niveski caddesine saptı. Uzun ve geniş bulvar karşımızda. Bu dümdüz cadde 1710’daki yapım tarihi ile 4,5 km. uzunluğu ile

kentin en uzun ve en eski caddesi. Sanki kentin belkemiği. Uzakta Amirallik Binasının altın renkli, ince kulesi bizi selamlamak için havaya kalkmış bir kola benziyor.

İlerledikçe Stroganov Sarayı, “Sutunlu Ev”, Notre Dame de Kazan Katedralı, Notre Dame de Kazan Köprüsü, Belediye “DUMA” Sarayı, Kan üzerinde Kurtarıcı Kilisesi veya Hz.İsa’nın Diriliş Kilisesi, Kitap evi, II. Katherina’nın anıtsal heykeli ve Europe otelin-den bir bir geçiyoruz. Mikhailovski Caddesinden Sanat Meydanına varıyoruz. Burada

Puşkin Anıtı, Rus Müzesi, Etnografya Müzesi, Moussorgski Tiyatrosu, Mikhailovski Sarayı bulunuyor. Saray meydanı ve Kışlık Saray (Hermitage) şehrin en önemli alanı. Ana cadde- dedeki bu heybetli binalar teker teker geride kalırken bile, St. Petersburg'un görünüşü gide- rek daha görkemli oluyordu. Neva nehrinin kıyılarının ve çeşitli kanalların simetrik bir şe- kilde granit bloklarla döşenmesi, başkentin za- rıflığını ve konforunu birçok ölçüde arttırmıştı. Kentin adı St. Petersburg'du. Savaşta değişip Petrograd, Lenin ölünce de Leningrad adı ve- rilmişti.

Leningrad taş yığınlarından oluşmuş bir kentti diye anlatıyor, Ayn Rand "Yaşamak İstiyorum" adlı kitabında. Ve devam ediyor anlat- maya 1905'te doğduğu Leningrad'ı.

Halk taşların, yeşermiş toprakların üstüne kat kat yerleştirilerek bir kent kurulduğuna inan- mazdı. Leningrad içine caddeler, köprüler, ev- ler oyulmuş dev bir kayaydı. Bu kayanın içine avuç avuç toprak atılmış ve böylece orada ya- şayanlar kent dışında bulunan şeyleri hatırla- maları sağlanmıştı.

1914'de I. Dünya Savaşı'na giren ülkede üç yıl sonra devrim olmuş ve iç savaş başlamıştı. Bu savaşlarda demiryolları, tarlalar yakılmış, fab- rikalar havaya uçurulmuştu. Kar altında kalan ormanlarda sessizlik vardı. İnsanlar kuyruğa

girip kooperatiflerden adeta damla damla akan yiyecek maddelerinden almaya çalışıyorlardı. Kira yaşamak istiyordu.

1923 yılında da her yıl olduğu gibi kış gelmişti. Kira kararlı bir tavırla yürüyordu. Kar baldırlarına kadar çıktı. Rüzgar şiddetle esiyordu. Paltoları fırtınayla mücadele eden yelkenleri hatırlatıyordu. Soğuktan yanaklarının derileri gerilmişti. Karın arkasında dünya vardı. Karın arkasında gerçek yaşam vardı. Arkalarında kalan ülke bunun karşısında saygılı, istekle ve acıyla eğiliyordu. Avrupa.... Yaşam karların ötesinde başlıyordu. Ayn Rand'ın *Kira*'sı için. Kira yaşamak istiyordu.

Devrim henüz hiçbir sözünü yerine getirmemişti. Ama ilk armağanını vermişti. Sayısız kentte sayısız mide ruhun ateşini körüklemek için yemek yemek gerektiğini öğrenmişti. Bunun için de ateş gerekiyordu. Primus yeni yaşamın simgesi İsveç yapımı pirinç ocaklardı. İnsan, ateşi keşfettiğinde ısıya ve ışığa kavuşmuş, ilk teknolojik buluşunu gerçekleştirmişti. Böylece pişirmek ve ısınmak için ocaklar, aydınlanma için meşale, kandil ve lambaların işlevini görüyordu 1917 Rusya'sında. Kira yaşamak istiyordu.

İstasyonun çıkış kapısının üstünde altın bir orak-çekiç asılıydı, yanında da iki afiş vardı. Bunlardan birinde iriyarı bir işçi görölüyordu.

Adam kocaman çizmeleriyle küçücük sarayları ezerken, adaleli kalın kolunu doğan güneşe doğru kaldırmıştı. Güneşin üstünde de şu sözler vardı:

YOLDAŞ, BİZ YENİ BİR HAYATIN KURUCULARIYIZ!

Diğer afişte ise kocaman beyaz bir bit vardı. Siyah zemin üstüne kırmızı harflerle **BİT HASTALIK TAŞIR** yazılmıştı. **TİFÜSLE MÜCADELE İÇİN BİRLEŞİNİZ.**

Kira, İrina'yı Sibiryaya gideceği gece G.P.U.'deki hücrede gördü. İrina "Korkmuyorum. Her şeyi biliyorum..." diyordu.

Siyasi suçlular ayrı vagonlarda gidiyordu. İrina ve Şaşa tahta kanepelere karşılıklı oturmuşlardı. Yolun bir bölümünde birlikteydiler. Ama bir istasyona yaklaşıyorlardı. Orada İrina'yı başka bir trene bindireceklerdi.

Şaşa, İrina'nın ellerini tutuyordu. Genç kız gülümsüyordu...

Şaşa "Tanrım!" diye inledi. "İstasyona mı geldik?"

Birdenbire vagon sarsıldı.

İrina hâlâ fısıldıyordu. "Dinle. Yapacağımız bir şey var. Bazen aya bakarız. Biliyorsun, ay her yerde aynıdır. Böylece ikimiz de aynı şeye bakmış oluruz. Anlıyor musun?"

Şaşa "Evet" dedi.

Ayn Rand ihtilalin acıları içinde büyüdü. Leningrad Üniversitesini bitirdikten sonra, 1926 yılında Amerika'ya göç ederek oraya yerleşti. Kira ve Leo, Şaşa ve İrina Rus İhtilali'nin en kanlı günlerinde birbirlerini tanımışlardı. Sür-günler, hapishaneler, kurşunlar, ölümler... hiç-biri aşklarını gizleyemedi.

Tur esnasında şehrin caddelerini, geniş meydan ve bahçelerini, kışlık sarayın (Hermitage) Neva ırmağına bakan cephesini, Amirallik binasını, Zafer takı ve ihtilalin başlangıcı sayılan AURORA kruvazörünü gördükten sonra Pierre ve Paul Kalesini ve Kilisesini geziyoruz. O akşam Moussorgski Tiyatrosunda "Giselle" bale gösterisini izliyoruz.

Zayıf bir kız... Son derece esnek, hareketleri rahatlıkla tekrarlıyor. Hemen yanı başındaki erkek dansçının yeni başladığı belli. Olmuyor, tekrar deniyor. Olmuyor tekrar. Yılmıyor, hareketi başarana kadar.

Yerde bir el vuruşu, hafif bir irkilme ve toparlanmaya çalışan vücutlar.

Hareketler yerde ve barda yapılıyor.

St. Petersburg Devlet Opera ve Balesi'nden bir kapıyı aralıyorum.

"Boy sırası çocuklar."

"Topuğunu çıkart"

“Ger dizini”

“Baş parmağı yok edin. Nasıl öğrettim ben si-ze!?”.

“Kollar. Bir beş duruşunu alınız.”

“Çabuk, tozluğunu çıkart!”.

Öğretmenin piyano eşliğindeki direktifleri, eğitimindeki sertliği sesine yansıyor. Ses tonu bütün sınıfı organize ediyor. Hareketler çok zor. Çocuğun öğretmeniyle uyum içinde olabilmesi için çocuk sestten güç almayı öğrenecek bir müddet sonra.

Salonu, pembeli mavili uçuşan giysiler ve pointe’ler giymiş, yaşları on ile onüç arasında değişen balerinler dolduruyor. Barlara tutunmuş, sürekli hocalarının komutlarını tekrarlıyorlar.

“Baş dik!”

“Sağ kolunu düzelt.”

Ciddi ciddi bale yapıyorlar, ama onlar hâlâ çocuk. Öğretmenleri biraz uzaklaşmaya görsün, başlar arkaya dönüyor, kaçamak gülüşmeler, fısıldaşmalar...

Arslan’ın sesi yine yükseliyor. Piyano hep eşlik etmede.

“Rond jambe parter”

“Could de pied”

Kimi vücutlar kendinden emin, kimisi ürkek.

Barlara tutunan balerinler bacaklarını gererek arkaya doğru uzattıklarında yüzleri de acıyla geriliyor. Hareket uzadıkça küçük balerinlerin dengeleri bozuluyor, yüzdeki acı ifadesi artıyor. Sadece dans etmeyi öğretmiyor bale. Katı olmayı, iradeye sahip olmayı, güçlü olmayı, disiplimli olmayı öğretiyor.

Bale dilsiz söyleşi. Hareketlerle, figürlerle ve jestlerle anlatılan. Canlı ve konuşan resim.

Yüzdeki terler siliniyor. Salonun sıcaklığı her hareketle biraz daha artıyor. Artık yorgunlukla başedilemiyor. Ders bugünlük bitiyor.

Dışarı çıkıyorum. Pointe'lerin ve rengârenk uçuşan etekler, yerini sıradan ayaklara, olağan yaz giysilerine bırakıyor. St. Petersburg'da Sanat Meydanında buluyorum kendimi.

Hermitage yani Kışlık Saray şehrin en önemli meydanında bulunuyor. Saray 1754-1762 yıllarında Mimar Rostrelli tarafından barok stilinde inşa edilmiş. Sarayın her cephesi ayrı bir sanat eseri. Hangi cephesinin daha güzel olduğunu söylemek zor. İncelendikten sonra Meydan'a bakan cephenin en güzel olduğu görülüyor Diğer cepheler Neva ırmağına ve Amirallik binasına bakıyor. 19. Asırda Carlo Ross tarafından restore edilmiş ve bugünkü görünümüne kavuşturulmuş. Meydan yarım daire şeklinde binalar ve ortasında muhteşem bir zafer takı

ile sınırlı. Zafer Takı'nın cephelerinde oymalar ve asker heykelleri, üst kemerinde ise altı at tarafından çekilen bir savaş arabasında kanatlı bir zafer tanrıçası bulunuyor. Böylesi bir mekânın büyüüne kapıldığımız bir anda, rehberimiz Natasha bizi iç salona alıp onu dinlememiz için zorluyor.

Hermitage Müzesi'nin dünyadaki diğer rakipleri Paris Louvre ile Madrid'deki Prado Müzesi. 12.000 heykel, 15.000 tablo, 225.000 diğer sanat eserleri, 600.000 baskı ve çizimler... Kışlık Saray 1057 odadan oluşuyor. 2.8 milyon sergi yer alıyor. Her serginin karşısında sadece birkaç dakika durarak ancak dokuz senede müzeyi gezmiş olursunuz.

Bir duygu ve görüntü karmaşası yaşıyorum. Yaşadığım kentten bu izlenimlerle başka bir mekâna ve başka bir zamana gidiyorum. Anılarım beni Louvre müzesine götürdü. 1990 yılında Sorbonne Üniversitesinin lisan kursu kışlık programı için bulduğum Paris'te Louvre Müzesinin Piramidi'nin açılışına! Halk tepki vermişti. Paris'li Piramid'i yakıştırmıyordu Louvre'a. İlk derste bizden Fransa izlenimlerimiz hakkında bir kompozisyon yazmamız istenmişti. Gazetede okuduklarımdan ve Fransız arkadaşlarımla bakış açısı doğrultusunda bir metin yazdığımı anımsadım. Defterlerim ara-

sında o metni tekrar okuma isteği duydum. Ne yazık ki o zamanlar yapmış olduğum dil yanlışlarımdan olacak, yazdığımı beğenmeyip yırtmışım. Bugün ise o metin yanlış yazılmış ta olsa benim için bir anlam taşıyor. Tarih elimden kayıp gitmiş ve ben ona tutunamamışım. Kıymetini hiç bilmiyoruz yaşadıklarımızın. Evde Piramid üzerine biriktirdiğim broşürler, kitapçıklar bana istediğim bilgiyi vermekten yoksundu. Onlar mimari açıdan değerlendiriyorlardı Piramid. Oysa ben Parisli'nin tepkisini anlatmak istiyorum.

Sabahları aynı yerde iniyor, akşamüstleri aynı duraktan 63 numaralı belediye otobüsüne biniyordum. Ha deyince gelmek nedir bilmeyen, kimi kez ağzına dek dolu olduğu için binilemeyen, binilse bin bir türlü sıkıntıyı da içinde taşıyan bizim otobüslerden değildi onlarınki. Yaşam sokakta, otobüslerde ve metrodaydı. İnsanlara karışır, kentin büyük bulvarlarında dolaşıp dururdum. Kalabalık vardı orda. Büyük kentin kendine özgü bir tadı vardı. Yaşam uçuşan bu kentte ben de uçuşup bir yerden bir yere sonsuzca dolaşmışım. Paris bulvarlarında. Kentin en civcivli yol kavşaklarına, Montmartre'deki ağaçlı bulvarlara, göz alıcı dükkânların önünde gezinti için yapılmış geniş kaldırımlara... Yaşama dönük görüntüler tatlılaşıyor... balkonlar, pencereler, pencerelerin ardında gizlenmiş ya-

şam. Gözlerim balkondan arada bir çıkan beyaz saçlı yaşlı kadını, balkona asılmış, kurumaya bırakılmış çamaşırları, usulca aralanan perdeleri aradı. Boşuna. İçeriden dışarıya taşan bir yaşam belirtisi aramak boşunaydı.

Daha sonraki gezilerimde Paris’li Piramid’ini iyice benimsemişti. Gurur duyacak kadar çok, yaşadığı kente onu mal etmişti. Piramid artık Louvre’la özdeşleşmiş ve yerini bulmuştu.

Bir yüz, bir bakış, neredeyse bir ses olmuştu içimde. Tıpkı fotoğraf makinem gibi herşeyi almıştı içine. Gittiğim sergileri, konserleri, tiyatroları, müzeleri, kafeleri mi? özlemlerimi, beklentilerimi mi; beni kıran, üzen şeyleri mi? Kentlerin kendilerine has o büyümlü mimari yüzlerini mi? Buralarda ne kadar yalnız olduğumu mu? Yollara dökölmek bize ne kazandıracak? Dudaklarını büküp, kös kös bana dikti gözlerini, kırılğan gözlerini. Hadi hadi hiç şikâyet etme. Uslu uslu oturmasını da bil. Az mı dolaştırdım seni kentlerde? Besançon’un karı, Paris’in yağmuru, Royan’ın kumu, Salamanca’nın tozu değmedi mi tenine? Ne? Rusya’da gezinmedin mi? Haklısın. Unutma sen bir çift potinsin. Seni Hermitage müzesine taşıyamazdım Haziran sıcağında. Anlaştık mı? Dargınlık yok. Odayı sıcak bir tebessümle dolaştı. Boynu, gülüşü ılıktı. Nefesini hissetmek

müthiş bir hazdı. O hep yanımdaydı. Her yerde, her an. Gülücükler yayıldı yüzüne. Odayı yeniden adımladı. Kendi ekseninde dönmeye başladı. Sağ gamzesi belirdi yanağında, kaykıla kaykıla, homurdana homurdana saklandığı köşesine yöneldi.

Turun ikinci günü otobüslerimize yöneliyoruz. Elimde fotoğraf makinam, kalem ve defterim. Grubun otobüse yerleşmesini beklerken karşımda bir kadın beliriyor. Kadın beni mıknatıs gibi kendine çekiyor Ellerinde eldivenler, süpürge ve faraş. İtinah, itinah o kadın yumuşaklığı ile sanki evinin avlusunun süpürüyor. Başında başörtüsü... Ve kırmızı dudaklarını yakalıyor, gözlerim ve de iki leke gibi yanağına yapıştırdığı allığını. Belli ki rujundan bir parmak atmış yanaklarında gezdirmiş ellerini... elleri var, ellerim gibi. Öpsem? Öpsem ellerini?

Madem ki hayattaydı, madem ki kadındı, madem ki temizlik işçisiydi... öyleyse yaşayacaktı kadınlığını her konumda, her mekanda, her zamanda.

Rehberimiz Natasha'ya yaklaştım. "Natasha" dedim, "biliyor musun, çok iyi bir rehbersin. Seni kutlarım." Güldü teşekkür etti. Tedirginliğime tanıksın der gibi bir anlam gezindi yüzünde. Biraz duraksadıktan sonra "Doğru mu? Bazan kendi kendime sorarım çok mu bilgi veriyorum diye." "Haklısın" dedim. "Seni an-

lıyorum. Biliyor musun, ülkemde ben de senin mesleğini yapıyorum.” Yüzüme baktı. Doğru-
layan gözlerle “Evet.Evet” dedim ve ekledim.
“Ben de senin kuşkularını taşıyım. Ama derim
ki mademki bu insanlar benim ülkemde, bunca
yolu göze alıp geldiler, onlara en iyi şekilde
ülkemi anlatmalıyım. Biliyorsun, Natasha, be-
nim ülkemi pek tanımaz turist. Onlara Türki-
ye’yi öyle anlatmalıyım ki, yer etmeli bellekle-
rinde. Meslek gereği sıkmadım, tatlılıkla, boğ-
madan, yavaş yavaş cezbetmeliyim onları.

Otobüsümüz dolmuştu. Arabaya binip yerimi
her zamanki arka koltukta, Nastasha’nın he-
men arkasında aldım. Yaşam ışıkları iniyordu,
pencerelerin tablolar gibi durduğu sokak man-
zaralı arabaya. Az sonra gerçek dünyanın so-
luklanan renklerine bakacaktım. Omuz omuza
vurmuş evler kaygısız, boğulmuş, bastırılmış,
kimliksiz gölgelendiler. Yaşam ancak sokaklar-
da yankılanacaktı. Sokaktakilerin her biri kendi
hayatının peşindeydi. Hayat sokakta akarken
otobüsümüz sola kıvrılıp yaşama akan bu kala-
balığa karıştı. Defterime 9 Haziran 1998’i düş-
tüm.

St. Petersburg görkemli yapılarıyla uzaktan göz
kırıyor. Kokusuyla birlikte. Derin bir nefesle
içime alıyor, mutlanıyorum. Aralanan camdan
giren rüzgar usulca öpüyor her yanıımı. Kendi-
ni duyumsatıp, mutlandırıyor beni.

“Sonunda, geldik işte!” diyor Natasha, eliyle uzakta duran St. Isaac Katedrali’ni gösteriyor. “Gelmiş miyiz?” diye soruyor Nesrin abla. Küçük sevinç çığlıklarımla “Evet, evet!” diyorum.

St.Isaac Katedrali göz kamaştırıyor. Uzun seneler çalışma sonucu olarak St.Isaac Meydanı bugünkü halini almış ve St. Petersburg’un önemli bir katedrali olmuş. Katedral Ortodoks dünyasının en büyük kült merkezi olarak kabul ediliyor. 101 metre yüksekliğindeki, 1 hektar alanı kaplayan kilise 14.000 kişiyi alıyor. Kili-seyi 20 km uzaklıktan görmek mümkün. Bugünkü kilise 1818 yılında Fransız mimar August Monferrant tarafından gerçekleştirilmiş. Katedral ancak 40 sene sonra 1858’de ibadete açılmış.

Maxim Salin adında bir köylü St.Isaac Katedralinden birkaç tahta maket yapmış. Bu tarzda yaptığı maketlerden birini Alexander I’e takdim ediyor. İmparator hayranlığını gizleyemiyor, bu yetenekli köylüye hem para hem de özgürlüğünü veriyor. Daha sonraki yıllar Salin bir fırsat bulup Güzel Sanatlar Akademisi’ne öğrenci olarak giriyor. Fakat yeterli parası olmadığı için eğitimini tamamlayamıyor; sefalet içinde ölüyor. Bu maket kilisede sergileniyor. Maket Katedralin 1/166’ını temsil ediyor.

Hiçbir çivi ve yapıştırıcı kullanmadan tahta iğnelerle birleştirilmiş.

Maketi görünce mimari, matematik, desen bilgisinden yoksun bir kişinin böylesi yeteneğini anlamakta zorlanıyor insan. Çünkü eğitim (education) Latincedeki “educare” sözcüğünden türetilmiş. Tam olarak tercüme edildiğinde “içindekini dışarı çıkarmak” ya da “ileriye yönlendirmek” demek. İnsanlara eğitim verildiğinde akıllarına yeni bir şeyler doldurmuyor., zaten orada olanı dışarı çıkarmalarına yardım edilmiş oluyor. İçimizde bizden daha bilge olan bu parçamızın kaynağını bilmiyoruz. Jung’un kolektif bilinçaltı teorisi bilgeliğimizin miras yoluyla kazanıldığını iddia eder. Bu teoriye göre, kendimiz kişisel olarak deneyimlememiş olsak bile, atalarımızın deneyimlerinin oluşturduğu bilgeliği miras alırız.

Değerli olma duygusu, insanın kendisini değerli hissedebilmesi ruh sağlığı için şarttır. Kendini değerli hissetme duygusu, kendini disipline sokmanın da temel taşıdır. İnsan ancak kendine değer veriyorsa, kendini korumak için gerekli olan her şeyi de yapacaktır. Eğer kendimize değer veriyorsak, zamanımıza da değer veririz. Öz disiplin doğal olmayanı yapmayı kendi kendimize öğretmek olarak tanımlanır. İnsan doğasının başka belki de bizi en çok insan yapan bir özelliği de doğal olmayanı yapabilme,

kendi doğamızı aşma ve böylece kendi doğamızı dönüşüme uğratma yeteneğidir.

Öfke bizde nesiller boyu süren bir hayatta kalma mücadelesi sonucunda oluşmuş bir duygudur. Başka bir canlının bizim coğrafı ya da psikolojik bölgemize tecavüze kalkıştığını ya da şu veya bu biçimde bizi yok etmeye çalıştığını algıladığımızda öfke duyarız. Öfke bizim karşı koymamızı sağlar. Eğer öfke duymasaydı, Maxim Salin, tamamen ezilip yok oluncaya kadar sürekli olarak çiğnenecekti. Ancak öfke sayesinde hayatta kalabildi. Öfkesi yani köleliği onun çıkış noktası oldu ve kendini keşfetti.

Warren Bennis “bir kere doğanlar” ve “iki kere doğanlar” diye bir kavramdan söz eder. İki kere doğanlar kendilerini yeniden yaratanlardır. Kendilerini yeniden oluşturanlar özgün insanlardır ve yaşamı başkalarının verdiği rol ve beklentiler içinde değil, kendi yazdıkları bir vizyon içinde yaşarlar. Maxim Salin’in acı yazgısı karşısında isyan etmemek ve herşeye rağmen vermiş olduğu mücadeleye saygı ile eğilmemek imkânsız. Kiliseden ayrılıyorum.

II. Katherina Rusya’sında, halkın yaşantısında zenginlik ile yoksulluk, konfor ile sefalet, açlık ile bolluk arasında şaşırtıcı zıtlıklar vardı. Ancak, iklim zengini de yoksulu da aynı derecede etkilemişti. St. Petersburg’da kışın sıfırın altında

17 dereceye düşen hava ise insanın soluğunu dondururken herkes evlerinde oturur; işler de dururdu. Yazları ise boğucu sıcaklar halkı bezdirirdi.

Adalar ve Neva nehrinin iki yakası üzerinde kurulmuş olan şehir, kanallarla bölünüp zarif köprülerle birleştirilmiş. St. Petersburg'u seven, Moskova'yı pis, düzensiz ve derme çatma bulan II. Katherina, iktidara geldikten hemen sonra bir komisyon kurup bu komisyonu hem St. Petersburg'un hem de Moskova'nın sistematik bir şekilde geliştirilmesiyle görevlendirmişti. Kanallar sırayla taş banketlere kavuşmuş, kent içindeki imalathaneler yasaklanmış, inşaat kuralları getirilmiş, ahşap binaların çokluğu nedeniyle Rus kentlerinde en ciddi tehdit olan yangınlara karşı önlemler alınmış, kent için her ayrıntı tasarlanmıştı.

Hayır, hayır, dünyada hiçbir şey tasarlanamaz, en küçüğünden bile olsa. Her şey önceden kestirilmesi imkansız, pek çok, ama bir defalık ayrıntılardan meydana gelmişti Rilke için. Öyle de oldu.

O gün şehrin en ünlü otellerinden olan ASTORIA otelinde çay molası veriyoruz. Çay salonunda İsviçre'de yaşayan İzmir'li bir çifti görüyorum. Pek konuşmaya vaktim yok. Dünya ne kadar küçük diye gülüşüyoruz. Olacak

şey değildi. St. Petersburg'da iki Türk'ün aynı mekanda, aynı zaman diliminde karşılaşmaları da tasarlanmamıştı. Çok az bir zamanım olduğunu ve gruba katılmam gerektiğini söyleyerek telaşlı telaşlı onlardan ayrıldım.

Güzergahımız üzerinde Kan üzerinde Kurtarıcı Kilisesi (Hz.İsa'nın Diriliş Kilisesi) var. Bina 1883-1907 seneleri arasında Çar II.Alexandre'nin teröristler tarafından öldürüldüğü yerde inşa edilmiş. Kilise 16. Ve 17. asır Rus mimarisinin bir sentezi olarak kabul ediliyor. Kubbenin sarı, mavi, kırmızı, beyaz renkleri, cephesi minelerle dantel gibi işlenen bina ile bir sentez oluşturmuş. Böylesi bir güzelliğin mimari sentezinden çok silüetinin Griboiedoy kanalının sularına aksetmesi görünümü muhteşem kılıyor. Minelerin kilise mimarisindeki kompozisyonu sularda titreşmeye başlıyor. Kiliseyi gezenler bu güzelliği dondurup saklamak istiyorlar. Bu görkemli kilisenin geçmişini geri plana alıp Nesrin Mavitan'la bir hatıra fotoğrafı çektirmek doğal bir tepkinin sonucu oluştu.

St. Petersburg çıkışında 15 km güneyde Poulkovo Rasathanesinden geçiyoruz. 1835-1839 tarihinde, Astronom F. V. Strouve tarafından kurulmuş, ülkenin en büyük rasathanesi. Rusya saati bu rasathaneden veriliyor. Bir kilometre ilerisinde granit bir dikilitaş (obelisk)

II.Dünya Savaşında Alman ordusunun durdurulduğu noktayı hatırlatıyor.

Yarım saat yol aldıktan sonra 18.asırda bir banliyö malikanesi olan Puşkin kasabasında-yım. 1710 senesinde I.Petro bu kasabayı eşi II. Katherina'ya hediye etmiş. II. Katherina'nın sarayını dışarıdan görüyoruz. Böylesi görkemli ve aristokrat ortamda, büyük şair Alexandre Puşkin (1799-1837) burada altı sene yaşamış. Ancak halktan hiç kopmamış.

Modern Rus edebiyatının kurucusu olan Puşkin, kendi kendine çözüm arayan bir aydıındı. Çözüm arar, ama bir yol da belirtmezdi. Eserlerinde Rusya'nın içinde bulunduğu karanlığı anlatır, aydınlık günler isterdi. Açıkça ifade etmese de topyekün değişiklikten yanaydı. Büyük ve ciddi eserler vermek için yüzünü halkına çevirmiş, halkını yeniden öğrenmeye çalışmıştı. Rusya'nın bu dev ve dahi sanatçısı, kendisine, kendi emeğine biçtiği değeri, olgunluk döneminde yazdığı Exegi Monumettum başlıklı şiirinde anlatır, görevini kendince yapmıştır.

“...Uzun yıllar sevgilisi kalacağım bu halkın

Lirizme yarattığım duygular için,

İnsafsız çağımda ben,

Özgürlük duaları okudum ve düşmüşlere şefkat dilendim...”

O kendisini böyle anlatsa da, tarihin ona biçeceği değeri belki de en doğru biçimde, gençliğinde yakın dostu Çaadaev'e yazdığı şiirini bitirirken, yine kendisi sezmişti:

“....Ve Rusya silkinip kalktığında bu uykudan,
Başibuyruk zorbalığın yıkımlarında,
Bizim adımız yazılacak...”

Puşkin'in 1837'de bir düello sonunda ölmesi nasıl da etkilemişti Lermontov'u. O da ona ağıt yazmış ve bu şiiri nedeniyle Kafkasya'ya sürgüne gönderilmişti. Ne yazık ki, o da Puşkin gibi 1841'de bir subayla yaptığı duelloda öldürülmekle Puşkin'in yazgısını paylaşmıştı. Diğer Rus şairlerinin de ecelleriyle ölmediklerini anımsıyorum. Gumilov'un Bolşevikler tarafından kurşuna dizilişi, Alexandre Blok'un İç Savaş sırasında Petrograd'da yoksulluktan ölmesi, Essen'n çay molası için soluklandığım Austoria otelinde intihar edişi, Nâzım Hikmet'n etkilen-diği şair Mayokovski, hepsi bu trajik yazgıdan paylarını almışlar.

II. Katherina'nın oğlu Grandük Pavel'e bağışladığı Pavlovsk Sarayındayım. Sarayın mimarı Roma'da eğitim gören ve 1779'da Rusya'ya gelen Charles Cameron. Cameron II. Katherina için, Cameron Tsarskoie Selo (Çarlar Kasabası) Galerisini ve İmparatoriçe'nin

kullanımı için özel olarak tasarlanmış odaları yapmış. Neo-klasik stilin bir başka temsilcisi de 1780’de gelen Giacomo Quarenghi’dir. II. Katherina mimardan memnunluğunu Fransa’daki ajanı Baron Grimm’e şöyle ifade etmiştir:

“Bu Quarenghi çok hoş şeyler yapıyor; tüm kent onun binalarıyla dolmaya başladı. Banka’yı, Borsa’yı, pek çok mağaza ve evi yapıyor ve onun binaları en iyileri. Hermitage’da bana bir tiyatro yapıyor ki, on beş güne kadar tamamlanacak...”

Bu binaların döşenip dekore edilmesi gerekiyordu ve II. Katherina’nın iktidarında dekoratif sanatlarda, aynalarda, mobilyalarda, bronzlarda, porselende, duvar halılarında büyük bir gelişme görülmüştü. Bu devirde İngiltere’den porselen itlal edilmiş, 1774’te Josich Wedgewood’a özel olarak bir servis takımı 900 parçası ile sipariş edilmişti.

Bahçe tasarımındaki İngiliz etkisi diğer alanlardan daha üstündü. Daha önceki baskın durumdaki Fransız stili yavaş yavaş terk edilip yerini İngiliz zevkine bırakmaya başlamıştı. Buna göre yeni tarz bahçe tanzimi benimsenmişti.

İmparatoriçe resim ve heykeli de korumasına almıştı. Piyasaya çıkan yabancı koleksiyonları satın alarak, şimdi gezmekte olduğum St.

Petersburg'daki Kışlık Saray'da Hermitage Müzesin'nde sergilenen koleksiyonun temelini atmıştı. Başkent'in en önemli eserlerinden ve Puşkin'in şiiirindeki bronz atlı olan Büyük Petro'nun heykelini de gene o yaptırtmıştı. Heykel üzerinde yıllarca çalışan Fransız heykeltıraş Falconet, heykelin dev granit kaidesini Finlandiya'dan getirmişti. Heykel gayet sade yontulmuş, ithafı ise "II. Katherina'dan I.Petro'ya" şeklinde

belirtilerek 1781'de açılmıştı.

Büyük saraylarda yaşayan kodamanların geniş bir hizmetkar, seyis ve arabacı kadroları vardı. Efendilerini baleden ve tiyatrodan evlerine geri götürmek için bekleyen hizmetkarların donmamaları için, kışın sokaklarda büyük mangallar yakılırdı. İnsanlar sadece yollardan değil, donmuş kanal ve nehirler üzerinde de yol alan atlı kızaklar veya kızaklı arabalarla yolculuk ederlerdi. Yazları nehirlerde çok sayıda tenteli kayak Venedik gondollarının işlevini görürdü.

Belleğim beni bu zaman ve mekândan ayırarak Nedim Gürsel'in Venedik'ine götürdü. "Diyeceğim, ne geçmiş i ne de geleceğ i olan biriydim, Venedik'in kenar mahallerinden birinde rıhtıma oturup ayaklarını kanala sarkıtmış, kendi suretine dalıp gitmiş bir ecinni olabilirdim belki... kendimi bir sualtı sakini olarak görüyor, Dostoyevski'nin "Yeraltından Notları'na inat

“Sualtından Notlar” adlı bir anlatı yazmayı tasarlıyordum”.

Nedim Gürsel’den önce Dostoyevski bu kanallarda bir aşk öyküsü kurgulamıştı. Bir kanalın kesiştiği köprüde Nastenka ilk aşkını beyaz gecelerde kanal sularının titreşim akislerinde yaşayacağından habersizdi.

Nastenka adresi sordu. “ Şu tam karşıdaki büyük binanın arkası” dedi adam. Nievski Caddesinde buldu kendini. Henüz St. Petersburg’a yeni gelmişti. Dar karanlık sokaklara dahi korkmadan kaybolmanın keyfini yaşıyor. Şehri keşfetmeye çalışacak. İlerledikçe Stroganov Sarayı, “Sütunlu Ev” , Notre Dame de Kazan Katedrali, Notre Dame Kazan Köprüsü, Belediye “Duma” Sarayı, Kitapevi, II. Katherina’nın anıtsal heykelini geçiyor. Mihhailovski Caddesinden Sanat meydanına varıyor. Burada Puşkin anıtı, Rus müzesi, Etnografya müzesi, Muossorgski Tiyatrosu, Mikhailovski Sarayı bulunuyor. Şehir gümbür gümbür gününü yaşamakta. Yorgun düşüyor gezmekten. Oteline geri dönüyor. Şehir henüz keşfedilmiş değil. Semtler hep aynı. Kayboluyor içinde. Beyni karışık ayakları yürümekten uyuşmuş. Bu şehir çok kocaman. Bu sabırsızlık, bu telaş niye? Yarın var, daha ertesi gün var.

Yatağa uzanıyor. Kendini sargılara sarılmış buluyor. Kıpırdamadan öylece duruyor. Eller titrek, içi oluk oluk akıyor.

Ben burada ne arıyorum? diye ilk kez kendi kendine sesleniyor. Biraz irkildikten sonra sorduğu sorunun farkında bu defa... Yineliyor kendine. Ben ne yapıyorum bu şehirde? Genç adamı hatırladı.

-Nastenka; Petersburg'da, belki bilmezsiniz oldukça tuhaf köşeler var. Buraların güneşi sanki öbür Petersburluları aydınlatan güneş değildir; sanki yalnız bu yerler için ısmarlanmış yepyeni, bambaşka bir güneştir... Bu köşelerde apayrı bir hayat yaşanır, aziz Nastenka. Bu çevrenizde fıkır fıkır kaynayan hayata benzemeyen başka, bizim ciddi zamanımıza değil de, masal alemlerine yaraşan bir hayattır. Bu hayat; tam manasıyla fantastik, ateşin, idealin veya aynı zamanda yazık ki aziz Nastenka, bayağı demeyelim ama, renksiz, düpedüz ve basit şeylerin bir karışımıdır.

Aman Yarabbi!... Bu ne biçim başlangıç. Bakalım, daha neler işiteceğiz?

Ertesi sabah erkenden kalkıyor. Yanında kimseyi bulamıyor. Sıkılıyor mu? Hayır. Nastenka ne zaman sıkılır ki! Hiç sıkılmaz, sıkıldığı bir gün oldu mu? Olmadı. Olmamalı. Sıkılmak niye?

Üzölmek niye, dert etmek, dert yaratmak niye? Yalnız değilim işte.

Bir ara yatağından kalktı. Dışarıdan bir takım sesler takıldı kulağına. Daha çok yaklaştı kapıya. Kapı deliğinden bir sürü yabancı takılıyor merceğe. İFEDESİZLİK, KORKU, KENDİNE GÜVENSİZLİK, YETERSİZLİK ve Matryona'yı seğebiliyor. Koşar adımlarla geri dönüyor. Yatağa atıyor kendini. Kendini bir dipsiz kuyuda buluyor. Ferahlıyor. Oracıkta çömeliyor. Huzur azar azar serpişiyor yüreğine. Bir rahatlık. Güvende. Özüne çekiliyor. Suskunluğuna gömölüyor. Mutlu. Burası derin, dar, ince uzun bir kuyu.....ama ne çıkar? O rahat orada. Keyfine bakıyor. Bir müddet sonra kapladığı alan dar geliyor. Kendini bırakmak istiyor. Sıkılıyor. Büyük bir gayretle yukarıya uzanıyor. Aydınlığı seçer gibi oluyor, henüz görüntüler bulanık. Dışarı çıkmak istiyor. Dışarısı bu kadar ürkütücü olmamalı? Hep sessiz, hep saklı kalmak niye?

CESARET, ÖZGÜRLÜK, YÜREKLİLİK, BENLİğİNİ BULMAK, ÖZ İRADE, KENDİ GERÇEğİNİ KEşFETMEK sesleniyorlar uzaktan. Bak hayat tükeniyor. Bir ömür hapis-te geçmemeli. Hücrenden çık; Güneş'e uzan. İçinde barındırdığın güneş'ini yakala. O seni kucaklamak için sabırsızlanıyor.

Güzel bir düşünce diye hayal ettim ve karşıma baktığımda II. Katherina'nın oğlu I. Paul'e 1778 senesinde hediye ettiği 540 hektar bahçe ve park üzerine inşaa edilmiş Pavlovsk Sarayını gördüm. 1803 yangınından sonra zamanın en ünlü Rus ve İtalyan mimar ve dekoratörleri tarafından genişletilmiş ve güzelleştirilmiş. Çeşitli heykel, resim, ağaç ve fildişi işlemleri ve mobilyalar II. Katherina döneminin görkemini yansıtıyor.

Rusya'nın en önemli ihraç limanı olan St. Petersburg'da geniş bir yabancı tüccar kolonisi vardı; bunların içinde en kalabalık ve en iyi yerleşmiş olanlar İngilizlerdi. İngiliz ve Hollanda gemileri genellikle boş gelirler; kereste, demir, kenevir, keten, yelken bezi, zift, katran ve diğer mallarla yüklü olarak dönerlerdi.

Rus soyluların yaşamları hakkında bilinenlerin çoğu, yabancı diplomatların, ülkeye gelen yabancı ziyaretçilerin ve Rus sarayında istihdam edilen yabancıların, zenginlerin yaşayışları hakkında yazdıklarından öğrenilmiştir ve bir de o dönemin romanlarından. Bu tabloda Tolstoy'un Anna Karenin'i belleğimde daha bir belirgin şimdi.

Tolstoy, düzyazıda Rusların en büyük yazarıydı. Tolstoy'un öncüleri Puşkin ve Lermontov'u bir yana bırakırsak sonra Gogol, Çehov ve

Turgenyev geliyordu, Vladimir Nabokov'a göre. Dostoyevski ile Saltikov da aldıkları kötü notları konuşmak için kapımda bekliyorlardı herhalde diye de sürdürüyordu Rus yazın sanatı hakkında yorumlarını *Edebiyat Dersleri*'nde.

Nobokov'u okumayı sürdürüyorum. "İnsanı üzen, onun gerçekle yüz yüze geldiğinde kendi benliğini her zaman tanıyamamış olmasıdır. Şu öyküyü pek severim; yaşlılığında, kasvetli bir gün roman yazmaktan vazgeçişinden yıllar sonra, eline rastgele bir kitap almış, ortasından okumaya başlamış, ilgilenmiş, çok hoşlanmış romandan, sonra adına bakıym demiş ve görmüş ki; Anna Karenin, yazar Leo Tolstoy.

Dünya edebiyatının en çekici kişilerinden biri olan Anna, genç, güzel, özünde iyi ama gene özünde bahtsız bir kadındır. İşte ben Anna'nın şehrindeydim, yani St. Petersburg'da. Anna Karenin dünya edebiyatının en büyük aşk öykülerinden olmakla kalmaz (daha da önemlisi), bilinç akışı ya da iç monolog tekniğini James Joyce'den çok önce Tolstoy tarafından uygulandığını vurgular.

Anna "Victoria" tipi atlı arabanın rahat bir köşesinde otururken son günlerde olup bitenleri geçirir aklından. Vronski ile olan kavgalarını. Ruhunu böylesi bir aşağılanmaya katlanacak kadar alçalttığı için kendi kendini suçlar. Bilinç akışı tekniği romana burada girer.

“Kırmızı kırmızı elleri olan o kız sahiden ben miydim acaba? O zamanlar gözüme çok güzel ve ulaşılamaz görünen ne kadar çok şey var ki, çoktan önemini yitirmiş bulunuyor, o zaman elimin erişeceği pek çok şey de şimdi ebedi olarak ulaşılamaz oldu! Böylesine küçülebileceğime o zamanlar hiç inanabilir miydim?”

Bilinç akışı devam eder. Şişman, kırmızı yanaklı bir bey onu, bir tanıdığa benzetir, parlak silindir şapkasını parlak, kel kafasının üzerine kaldırarak selam verir, ardından yanışını fark eder:

“Beni tanıdığımı sandı. Oysa o da beni dünyada herhangi bir insan kadar az tanıyor. Ben bile kendimi bilmiyorum! Fransızların dediği gibi, ben kendi isteklerimi biliyorum.”

Arabayı Theodore sürmekte, uşak Peter de arabacının yanındaki yerinde oturmaktadır. Anna, Obiralovka trenine binmek üzere istasyona doğru yol alır. İstasyona doğru giderken bilinç akışı yeniden başlar:

“Son olarak o kadar iyi düşündüğüm şey neydi bakayım? Anna hatırlamaya çalıştı. “Tıyvtkin, Coiffeur” mü? “Hayır, o değil. Hah tamam! Yaşvin’in söylediği: İnsanları birbirine bağlayan biricik şey, hayat kavgası ve kindir.”

Anna Karenina’da insan kimliği ve kişiliği üzerine böylesi derin tahliller yer alırken Tolstoy’un sanat hakkındaki görüşlerini ise “Sanat Nedir” adlı eserinden öğreniyoruz. Bu eserini

dini inançlarında bir buhran geçirdikten ve sade, içten bir dindarlığa vardıktan sonra yazdığını Berna Moran'ın "Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi" kitabından okuyorum.

Tolstoy eserinde sanata verilen önemin, harcanan emeğin, zamanın ve paranın yerinde olup olmadığını sorguluyor. Yüzbinlerce işçinin, marangozun, boyacının, terzinin, dizgincinin sanat için yaşamlarını feda ettiklerini, bir balerin bacaklarını oynatabilmek, ya da bir çalgıcının çalmak için parmaklarını süratle oynamasını öğrenmek, ya da kafiyeler bulmak için uğraştığı sanat dünyasında harcanan bunca zamanda elbette ki sonunda bir alanda usta olurlar, ama toplumda başka hiçbir işe yaramazlar. Bunca emeğin, bunca servetin harcanması, bir takım insanların bütün yaşamını bazı becerileri elde etmeye adanmasının savunabilir bir tutum olup olmadığını sorgular bu eserine başlarken. Sanat bu derece önemli midir? Yoksa başka bir şey midir sanat? Eğer önemliyse sanatın ne olduğu sorusuna iyice eğilmek gerekir. Tolstoy'a göre sanatın doğru tanımını yapabilmek için insanın yaşamında neye yaradığına, neye hizmet ettiğine bakmalıdır.

Tolstoy'a göre duygu aktarımını başaran her eser sanat eseridir. Tolstoy'u sanatı eğitici ola-

rak gören diğer düşünürlerden ayıran bir nokta da bu eğitimin duygulara dayandırılmasıdır.

Tolstoy'un "Sanat Nedir" adlı eseri Rusya'da daha ilk baskısında sansüre uğramış. Özellikle dine, kiliseye, yüksek tabakaya değinen birçok cümleler değiştirilmiş, hatta Tolstoy'un söylemediği ve inanmadığı fikirler eklenmiş. Sonraki baskılarda çıkan önsözde bu durumdan acı acı yakınmış Tolstoy.

Tolstoy'un Günlüğünden, (1847, S.J.V)

"Nasıl oldu da sanatı hor görebildim? İnsan sanatta da avuntu bulamazsa, nerede bulabilir? Her düşünce insanın içini karartıyor, her türlü bilim ruhu bulandırıyor ve Tanrı varlığını, sanatçının sözlerinden ve imajlarından başka nerede hissedebiliriz? Ey, Beethoven, Chopin, sizler benim kardeşlerimsiniz; bakışlarınızın artık içimde tam bir huzura kavuştuğunu hissediyorum ve insanlığın kalbi, benim kalbimle atıyor: Sizleri hor gördüğüm için beni bağışlayın kardeşlerim."

Yaşamın birçok boyutunu, içine gömülü bulunduğu yalnızlığını parçalamak ve başkalarıyla ortak bir noktada erimek için mi sanatı var ediyor insan? Sanat tüm duygularımızın bir tin olarak ruhumuza düşen bir özeti miydi? Bir kaçış? Bir ele geçirme? Anlamaya çalışırken

içime ıslak bir sıcak dalga yayıldı. İki uzun göz-yaşı fışkırdı.

Affedersin, bugün çok yorgunum. Biraz da kafam karışık ama kendimi toparlamaya çalışacağım.

Gözyaşlarım deniz gibi yakıyor beni, arındırıyor. Her şey berrak. Bulutları dağıttım. Dışarı çıkmak, koşmak deli gibi, mutluluğumu haykırmak. Küçük şeylerle gelen kocaman mutluluğumu haykırmak istiyorum.

Şaşkınlıkla St. Petersburg'ta iki günün nasıl geçtiğini fark etmediğimi anladım. Yoksa her gördüğüm bir hayal ülkesinin ürünü müydü? Her şey, düş gibi gürültüsüz, sessizce gelip geçmişti. Şimdi ayrıntıların neler olduğunu hatırlamıyorum. Ama içimi sızlatan yeni bir duygu, kışkırtıcı bir istek, düş gıdıklıyor, kamçılıyor; belli belirsiz bir yığın yeni hayal çağırıştırıyor. Düşlerim gene harekete geçiyor. Yepyeni bir alem, yeni çekici bir hayat birdenbire bütün parlaklığıyla belirdi. Yeni hayaller yeni mutluluklar getiriyor. Önümde ucu bucağı görünmeyen canlı bir tablo gibi büyümlü masal alemin-den St. Petersburg, Nievski Caddesi, Stroganov Sarayı, Notre Dame de Kazan Katedrali, Pavlosk Sarayı, II. Katherina'nın Sarayı, Hermitage Müzesi, St.Isac Katedrali, Pierre ve Paul Kalesi belirdi. II. Katherina'nın güçlü

kimliği, Maxim Salin'in feryadı, Puşkin'in sanatçı ruhu, beni bu kentin tutsağı yapmışlardı.

Titrek siluetler hiç durmamacasına Neva Irmağına tırmanıyor, yansıyor, asılıyor, doğrulup tekrar aksediyorlar. Suyun aynasında kaynaşan bir yığın... kimisi ta en tepeden atmış kendini, ırmakta paramparça yatıyor, kimisi tekrar kalıp doğruluyor, dönüp yeniden titreşmeye başlıyor, didiniyorlar ırmağa tutunup yaşamağa. Bunlar yalnızca bir yanılsamaydı, bir aldatmacaydı artık. Ve ben St. Petersburg'u terk ediyordum.

“Vereceğiniz en büyük savaş, salt kendimiz olma savaşıdır. Bunu gerçekleştirmek için, yaşamınız boyunca, sizi kendilerine uymaya zorlayan kişilerin yaşadığı bir dünyada savaş vermek zorunda kalacaksınız. Ama “kendiniz”den vazgeçerseniz, geriye hiçbir şeyiniz kalmayacaktır. Ancak sahip olduğumuz özelliklerin tümünü bir araya getirebilirsek tam olarak kendimiz olabiliriz. Ancak bundan sonra “Ben varım, oluşuyor, geliyorum. Ben seven bir insanım, çünkü bütün varlığımı hiçbir sis perdesi koymadan sunuyorum size. Özgürce sunuyorum” diyebilirsiniz. Kendinizi yoksun etmeyin bundan. Kendinizi kendinizden yoksun etmeyin... Ara sıra içimizde bir boşluk, büyük bir sıkıntı, dışarıya çıkmak için çırpınan bir şey duyarsak anlamalıyız ki o olağanüstü benzersizliğimiz şöyle diyor bize: “Hala buradayım, içindeyim. Bul beni, geliştir beni, paylaş beni...” Evet, eğer kendimizi bulmak istersek hâlâ orada içimizde olduğumuzu bilmeliyiz. Yeter ki içimizdeki yolculuğa çıkmayı bilelim. Yeter ki bunun çabasını, savaşını verelim.”

LEO BUSCAGLIA

Her şey sürekli bir akış içindeydi. Bir ırmağa ikinci kez girdiğimizde bedenimizin üstünden akıp giden su başka bir sudur demişti Efesli Herekleitos.

Ve zaman değişiyordu.

Levi-Strauss'a göre tarih mitti. Tarihsel olgular belirli bir düzğüye göre yapılacak ayıklamayla mümkündü. Bu düzğü kronolojıydı. Kronoloji kesikli tarih öbeklerine dayanırdı: Her öbek, özerk bir göndermeler çerçevesi oluştıurdu. Bütünleştirici zihin, kesik kesik, öbek öbek, parça parça, kırık kırık onları biriktirir ve bir düzğüye dızerdi.

Ve tarih değışiyordu.

Olaylara bir anlam vermesi gereken akıldı. Akıl içğüdü ve düşğücü karşısında hep yenik düşerdi.

Vasatlıktan kurtulmanın yolu sanattan geçerdı. İşte kitabım. Okuyordum. Okumak belleğimizin içinde bir bahçe yaratmaktan başka bir şey değıl diyor yazar. Ve ekliyor, okumak kendimize anılar ve heyecanlardan oluşın küçük bir hazine yaratmaktır.

Düşüncelerimle öylesine uzaklara gidiyordum ki, geri dönecek yolu bulamadım.

Düzen vardı, düzensizlikte.

Bu iki durum arasında yaşam vardı. Yaşınacak yaşam vardı. O zaman yaşamak nasıl? Nereye doğru? Doğru yön hangisiydi? Her devinimin arkasında ilk anın kararsızlığı vardı. Neden doğmuştu her şey?

Belki de bilgelik hiç sorgulamamak demekti.

Ben bilge değıldim.

Tamamen çizilmiş yollara yürüyorduk.

Ama olmaz, çizilmiş yollar yoktu. Kimin tarafından çizilmiş? İnsan nasıl isterse öyle yer değiştirebiliyordu. Canınız nereye isterse oraya gidebiliyordunuz. Coşkun ırmaklara benziyordu yaşam. Zaman bir eğreltiotunun sıcağında geziniyordu. Aylardan yoksa haziran mıydı?

“ZAMAN” şaşkın şaşkın, daha çok da acıyarak bana bakıyor, varlığını hissettiriyordu. Birdenbire, nasıl yapabildi bunu?

Ama kasıtlı yapmış olamaz... kuşkusuz, buraya geldiğimden beri ona bakmaktan, gözlerimi ona dikmekten hiç alamamıştım kendimi. “Kayıtsız, dikkat etmiyormuş gibi bir hava takınmak hiçbir şeye yaramaz” diye bağırdım ona. “Zaman” özür dilemedi benden. Çekip gitti. Ne de şakacıydı. Niye kaçmıştı? Niçin hep suskundu. Neden gelmişti? Görünmez, renksiz, kokusuz, bilinmez cüssesiyle nasıl da etkili olmuş ve bu uyuşukluğuma yol açmıştı. Onu bulmağa çalışmak niye? Mekan değişmekteydi. Zaman da.

*Kıskanç zamanı başka kıyılara sürüklenirken
yakaladık.*

HİKMET ÇETİNKAYA

Akşam gemi, Avrupa'nın en büyük gölü Ladoga'ya yol alıyor Ladoga gölü 18.000 km²'lik bir alanı kaplıyor. 900 km küp su ihtiva ediyor. 30 nehir gölü besliyor. Göl kışın donuyor. Bu yüzden 1941-1944 Nazi kuşatmasından şehre yiyecek ulaşımını sağlayabildiği için ondan "kahraman göl" diye söz ediyorlar. Onega gölü ise 10.000 km²'lik bir alanı kaplıyor. Avrupa'nın en büyük ikinci gölü. 50 nehir ve 1000 ırmak Onega gölünü besliyor. . Lagoda gölünden sonra Onega gölüne geçiyoruz. Onega gölünden doğan Svir nehri, Onega gölü ile Ladoga gölünü birleştiriyor.

Güzergahımız üzerinde, St. Petersburg'tan ayrılırken Schlüsselburg Kalesini görüyoruz. Bu kale 1917 Bolşevik İhtilalinde hapishane olarak kullanılmış. Kalenin üzerindeki hapishane 1920'lerde komünistler tarafından müzeye çevrilmiş. Günümüzde, bir turizm şirketi burasını mecaraperestlere açmış. Bu şirket bu hapishanenin her hangi bir hücresinde müracaat edenleri iki haftalık bir maceraya davet

ediyor. Yanınıza yalnız bir şilte, kalem ve kağıt alabiliyorsunuz. Günlük psikolojik kontroller ve günlük yemek ihtiyacınız temin ediliyor. Amaç insanın kendini denemesi ve kendi ile baş başa kalması yani kendini keşfetmesi. İki haftanın sonunda bir sertifika ile ödüllendiriliyorsunuz. Elimdeki kitap, not düşmüş: “Bu maceranın enteresan tarafı insanların kendilerine yaptıkları bu işkence için para ödemeleri,” diyor.

“Kendini tanımak, kendini değiştirmenin başlangıcıdır.”

FREUD

Akşam yemeğinden sonra Rus halk oyunları gösterisi var. Ahmet Adnan Saygun 1940’larda “lk” mecmuasındaki bir yazısında, “Toprağı itina ile kazarak eski devirlere ait bir abideyi meydana çıkarmakla halk adetlerini veya halk musikisini toplamak arasında hiçbir fark yoktur ve geniş görüşlü hükümler verebilmek için, öteki kadar bu da ihmal edilmemelidir” sözleri ınıyor kulağıma. Rus halk müziğinin ayrılmaz bir rengi olan halk oyunları da ses ve hareket vurgularıyla Rus insanının binlerce yıllık yaşam serüveninin ve tutkularının izlerini taşıyor. Bu gecelerde Ay Tanrıçası Selene bana eşlik ediyor. Ben de Selene ve Endymion’un aşklarına beyaz gecelerde tanık olacağım. Benim gibi iki açık da...

Uzun, çok uzun bir geceye hazırlanacağını biliyor. Bir sarhoşluk yolculuğuna çıkabileceğine inanıyor. Gene de, onunla herşeye karşın bir kez daha buluşmak diyor kendi kendine; bir kez daha. Aşk için. Aşk için Beethoven Ayışığı So-

natını alıyor. Kıpırtısız, ölü dalgalar yere uzanıyor. Yıldızlara bakıyor. Yıllar, uzun yıllar önce terk ettiğı bir öyküye bir kez daha dönüyor gibi şimdi. Tüm tedirginliğine karşın, kendine yeniden umut besleyip beslemeyeceğini soruyor. Çok gizli, çok özel bir yerinde olmalı şu anın. Duyumsar, sezinleyebilmiş gibi. Yıllar yılı beklediğı küçücük bir coşkudan sonra hep aynı yere, çıkmaza ya da yalnızlığa döneceğini kestirebiliyor. Bu aşkın ilk saatlerini yaşayacağım seninle Selene! Bana hazırlanılmadık bir zamanda gelen sevgili değilsin. Gülümseyişini, bakışını, hep benim tasarlıyor oluşum garibine mi gitti sevgilim? Elimizi uzatıyorum sana. Gü-lümsüyorsun.

Nereden geldiğı belirsiz bir esintiyle yapraklar ürperdi. İki martının kanadı değdi birbirine. Dalgalar ve rüzgar sevişti. Harpies, zamanı fısıldadı. Selene, göklerden su şırıltısı gibi şarıl şarıl aktı. Selene, diliyle çekiyor gökyüzünün soluksuz aşk nağmelerini. Selene, ırmağın sularında yıkıyor saçlarını. Uyanıp geldim uzunca uykumdan. Ey Sevgili! Geceyi aralı! Damla damla süzöldü ışık. Gözlerimdir sana hayat getiren. Beyaz, bembeyazdım özlemine güzelliğimle demirlerken. Uzat ellerini. Şimdi buradayım. Aşıp sınırlarımı geldim taşıyarak dünyanın tüm gözyaşlarını. Payımıza bir duru sevgi, bir yalansız söz, payımıza aşk düştü sevgi-

lim. Bu geceyi yaşamak düştü. Ve kırılmış sesini daya sesime. Çıplak kalmış sahipsiz gecede sarsın umutların mehtabı, ışığı. Sonsuz kuyular gibidir geceler. Durma. Başla yolculuğuna. Yavaşça atarak zincirlerini, ışığa yürümeyi, ırmaklardan geçmeyi, düşlerini yormayı dene.

Endymion'un kavalı yanıklandı kayadan kayaya. Hep aynı sestir o. O dağların ıssızlığını, insanların özlemlerini söyler. Selene'nin çevresinde yıldızlar kıpırdaştı. Irmak sanki yırtılmış, açılmıştı. Yüzünün izi kaldı dolunayda.

Ölümsüz tanrılar kimi zaman kıskanır insanların mutluluğunu. Sevgiyle insanların bir çeşit ölümsüzlüğe ermelerini, tanrılara denk gelmelerini istemezler de ondan. Endymion'la Selene gene kavuşurlar, denizden yeni çıkmış balıklar kadar kıvrak, diri, parıltılı bedenleri birbirine değer. Her buluşma, ilk buluşma gibidir. Her buluşma bir ayındır. Hiç tadmadıkları bir tadı dudaklarında hissederler, hissederler doyamazlar. Her öpüşte, bedenler aydınlanır, tepeden tırnağa nur yağar.

Bir düşün, bir özlemin bir başkasıyla paylaşılması anlamlıydı. Her şey küçücük bir sevincin beklenmedik bir anda doğumuyla, tutkuya, umuda dönüşmesiydi. Bunu anlatmak zordu. Bir sevgiliyi yalnızca sözcüklerle etkilemeye çalışmanın olanaksızlığına Svir nehri de eşlik

eder gibi onaylıyordu. Sevgi ışıktı. Sevgi Sele-
ne'ydi.

Ağaçlar, ağaçlar, milyonlarca ağaç; ağaçların
dibinde de, ırmağın akıntısına karşı kıyı kıyı
giden gemimiz. İnsana çok küçük olduğu, yitip
gittiği duygusunu veriyor. Çok sessizdi oraları.
Çevremi anlama yetim yok olmuştu sanki. Şa-
şarak, için için hüzünlenerek hayalet gibi akıp
gidiyorduk. Anlayamıyordum. Dünya başka
bir dünyaydı sanki.

İki kıyı da birbirine benziyordu. Sağdan sola
içiçe girmiş ağaçlar duruyordu. Yer yer ağaçla-
rın büyük dalları kaskatı uzanıyordu ırmağa
doğru. Geceyle ayın titreyen yalazı gidip geli-
yordu ırmağın kımiltısız yatağına. Şimdi ayı
dinliyordum. Beyaz geceler sestti. Ormanın bir-
denbire yıldızları bile yerlerinden oynatacak
kahkahalar atmasını bekledim. Soluğumu tut-
tum. Herşey doğanıdı. Doğa görkemliydi;
ama akılda kalmıyordu, hele betimlemek ola-
naksızdı. “Gemiler de Gitti” de gezindim bir
müddet. Nedim Gürsel Paul Klee'nin günlü-
ğünden okumuş.

“Bir gece Sidi Bou Said'de otururken ayın gök-
te yükselişinden çok etkilendiğini yazıyordu
ünlü ressam. Dolunayın resmini yapmaya yel-
tendiğini, ne var ki beceremediğini de itiraf
ediyordu:

“Hiç olmazsa kendi yetersizliğimden doğaya doğru giden yolu görebiliyorum artık. Bu başarısızlığı ömür boyu içimde taşıyacağım.”

Ve devam ediyor Nedim Gürsel kendi izlenimlerine:

“Tunus’u yeterince anlatabildiğimi, bu ülkenin bendeki izdüşümlerini, duygu dünyamı altüst eden görünümelerini yetkin bir biçimde betimleyebildiğimi sanmıyorum. Belki inanmayacaksınız ama, Sidi Bou Said’de bir kahvenin terasından ben de gördüm dolunayı. Yıllar önce çölde palmiyelerin ardından yükselen dolunay kadar parlaktı. Onu anlatamayacağım için beni bağışlayın.”

Yüce bir gücün yönettiği yabancı bir sonsuzluğu düşündürüyordu bana. Heyecandan titriyordum. Güzel anlatım, sözcükler ifadesizlikleriyle yerlerini aldılar. Cümlelerin akışı, tüm yüce duyguları kamçılaman o sesleniş patladı yüreğime. Acizleşmişim. Doğanın büyüleyici olduğu kadar o korkutucu gücünü duyuyordum. O ulaşılmazlığını haykırıyordu sadece bana uzaktan. Bir kum tanesinden farksız kendimi küçümsemekten başka yoktu çarem. Doğa tüm görkemiyle sırtımdaydı. Ağırdı, çok ağırdı. Dünya tüm ağırlığıyla sırtımdaydı. Dokunulmazlığını bir kez daha haykırdı. Hayretle baktım ona.

Gözalıcı, rengarenk... Gözlerimi göğ'e kaldırdım. Güvertede oturuyordum. Nedenini bilmiyordum ama bu ırmak, bu orman, yanan bu gökyüzü insan zayıflıklarını acımasızca yüzüme vurdu. Kendimi doğanın ritmine kaptırılmış, ona sarılmış, onu kucaklarken derin ve karmaşık duyguları da getirmişti. Aynı bir anda doğmaktan vazgeçmiş olması mümkün müydü? Kalkmak için gerekli cesareti bulamıyordum. Gözlerimi açıyor, kapatıyor, yeniden açıyordum ve ışığı bekliyordum. Doğada karmaşa yoktu. Güneş hiç şaşmadan batıyor, ay hiç şaşmadan doğuyor, dünya hiç şaşmadan dönüyordu. Karmaşaya koşullanmış insan basit'i göremiyor, sorunlar yumaklaşıyor, düğümleniyordu. Nietzsche'nin "basit olan dahiyanedir" sözünü çağrıştırandı bu dingin, sessiz doğa. Doğa, tüm gizemi, bilgiçliği, bekleyişi, yaklaşılmaz bu sessizliği ile içimde yankılandı.

St. Petersburg'tan "BARENT" denizine dek arkada gizemli Karelya ormanları yer alıyor. Slav ırkından insanların yaşadığı ve zaman zaman Finlandiya, İsveç ve Rusya'ya bağlı olarak yaşayan bu topraklar sonunda Rusya Federasyonu'nun bir parçası olmuş. Karelya, batıda Avrupa'nın en büyük gölü Ladoga (18.400 km²) ile sınırlanmış. Valaam adası 14.asırdan kalma kiliseleri ile bir açık hava mü-

zesi. Doğuda ise Onega gölü (10.000 km²) sınır sayılmakta.

Karelya Cumhuriyetinin başkenti Petrozavodsk Onega gölünün kuzey kıyısında kurulmuş. Karelya bölgesi 20.000 nehri ve 60.000 irili ufaklı gölleri ile Rusya'nın Göller Bölgesi. Karelya 420 mil kuzeyinde Kandaluksher Körfezine uzanıyor. 66.5 derece kuzeyinde ise sadece kuzey kutbu yer alıyor. Karelya'nın nüfusu 760.000. Nüfusun üçte biri Petrozavodsk'ta oturuyor. Bölgenin dörtte birini göller ve bataklık oluşturuyor. Gerisi de ormanlık. Ladoga ve Onega gölleri civarında zengin granit yatakları bulunuyor. St. Petersburg saraylarının ve heykellerinin yapımında bu yöredeki granit kullanılmış. Karelya mermeri ise kırmızı, pembe, beyaz, siyah ve gri renkleri ile çok çeşitli Napoleon'un mezarı ve Lenin anıt kabri Karelya yöresinin kırmızı mermerinden yapılmış. 6 ay süren ve yalnız 5 saat gün ışığı alan kış günleri kasvetli. Yaz ise Haziran'dan Eylül'e kadar sürüyor.

1703'de I.Petro Petrozavodsk şehrini top fabrikasının çalışabilmesi için kurduğundan, şehrin ismi "Petro'nun Fabrikası" anlamına geliyor. Güzel Sanatlar Müzesini, Lenin Meydanını ve Liman mıntıkasında I.Petro'nun ağaçlar arasındaki heykeli ile kordon boyunca bulunan yabancı ülkelerin şehre hediye ettikleri ilginç

anıtlardan geçiyoruz. Rehberimiz Natasha'dan Petrozavodsk halkının Rus tarihine saygı olarak Lenin heykelini ve Lenin Meydanı'nı şehirce alınan bir kararla koruduklarını öğreniyorum.

12 Haziran 1998. Kizhi adasındayım. Kizhi adası Petrozavodsk şehrine 70 km. uzunlukta, şehrin kuzeydoğusunda yer alıyor. Ada 6 km uzunluğunda ve 1 km genişliğinde. 11. 12. Ve 13. Asırlarda, gölün balık cinsi bakımından zengin, topraklarının bereketli ve av hayvanlarının çokça bulunmasından dolayı bölgeye yerleşmeğe gelenler çoğalmış. Güney ucunda etnografik ve tarihi açık hava müzesinin bulunması, bu adanın ilginç olmasını sağlamış. 1966'da da açık hava müzesi olarak ziyarete açılmış. Müzede bulunan yapıtlardaki tahtalar Karelya bölgesinden gelmiş. İklimi çok sert. İklimin sertliğini vurgulamak için şımarık bir kız gibidir diyor rehberimiz. Kış Ekim'den Mayıs'a uzanırken; yaz ise ancak iki ay. Haziran ve Temmuz'da sıcaklık 20 derecenin üzerine çıkmıyor. Bolşevik hükümeti bu adada bulunan kiliseleri koruma altına almış. Onega bölgesindeki bu tahta yapıtların bulunması insanların zor durumlarda ve zulm altında bile inançlarından ve yaratıcılıklarından kaybetmediklerinin bir kanıtı. Böylece Bolşevik hükümetinin başlatmış olduğu bu koruma çalışması 1951

yılında Karelya bölgesinden diğer kiliselerin de getirilmesi ile ada açık hava müzesine dönüşmüş.

Bu yapıtlardan en muhteşemi “İsa’nın Yüz Değiştirmesi” (Transfiguration) Kilisesi. 22 ahşap kulesi ile 1714’teki marangoz işçiliğinin ustalığını gösteriyor. Tek bir çivi kullanılmadan yapılmış. Hemen yanında 9 kubbeli Meryem Kilisesi 1764’te inşa edilmiş. İki kilise arasında bulunan çan kulesi güzel bir uyum oluşturuyor. Meryem’in URUCU (Assomption) Kilisesi, St.Pierre ve St.Paul ve St.Lazare Kiliseleri yakın bir çevrede bulunuyor. Sonra Volkogtron yel değirmeni ve Elizarev ve Dekevnev datçalarını gezerek ada turunu tamamlamış oluyoruz.

Transfiguration (İsa’nın Yüz Değiştirme) Kilisesi çok görkemli. Hele hiç çivi kullanılmadan yapıldığını düşününce yapıt daha da büyüyor gözümüzde. Ancak 1960’daki restorasyon çalışmalarında çivi kullanılmış. UNESCO’nun bu kiliseyi restore etme planının gündemde olduğunu rehberimizden öğreniyoruz. Adanın özelliği putperest kabilelerince adak adası olarak tanınması. Ada hakkında değişik efsaneler var. Adaya ayak basmak insana mutluluk ve işinde başarı, suyunda denize girmek ise bekarlara bir yıl içinde evliliği getiriyor. UNESCO’nun ko-

ruma altına aldığı bu yapıtı bir sanatçının 36 yılda tamamladığı rivayeti var. Efsanelerden en ilginç Transfiguration Kilisesinin bir tek kişinin ve tek bir çekiçe yaptığına dair. Eseri bitirdikten sonra hiçbir zaman böylesi olmadı ve hiçbir zaman böylesi olmayacak diye haykırmış.

Hiçbir zaman böylesi bir acı olmadı ve böylesi bir acı daha olmayacak! İşte eserin arkasındaki sanatçı ruhu!

1998 yazı. Bir Haziran günü. Tarih 12'yi gösteriyor. Ben Kizhi adasından geçtim.

13 Haziran 1998 gemi Goritsi kasabasına yanaşiyor. Kıyıda İsa'nın Diriliş Manastırını görebiliyoruz. Otobüsle "Beyaz Gölün Aziz Cyril" manastırına yol alıyoruz. Yaklaşık yirmi dakika daha toprak yolda ilerliyoruz. Yolun bitiminde, dev yapının dış duvarlarını görmeye başladık. Biraz sonra aracımız durduğunda bu taş binadan yükselen çan sesleri tam zamanında geldiğimizin müjdecisi. Duvarlarla çevrilmiş geniş bir arazinin üzerine kurulmuş yapının işlemeli kapısından içeri girip, kalabalığın arasına karışıyoruz.

Şimdi bizler, günlük telaş ve karmaşanın çok uzağındayız. Manastırı dolaşmaya başlıyoruz. Yüksek taş duvarlar ve kemerli kapılar altından geçip, dar merdivenlerden üst avluya çıkıyoruz. Manastırın her yerini görebileceğimiz avluda dikkatimizi kapı ve pencere kenarlarındaki ince

taş işçiliği ve süslemeler çekiyor. Sanatkarların ellerinde hayat bulan bu süslemeler tüm güzelliğiyle kendini gösteriyor. Alt avluya inip bahçeye doğru ilerlerken merdiven trabzanlarında, dikkatimi çeken sütun başlarını soruyorum rehber. Bunların yapılış tarihinin bilinmediğini söylüyor. Manastır büyük bir bahçeye sahip. Bahçede kümelenip rehberimizden manastırın tarihçesini öğreniyoruz:

Manastır 14.asırda Cyril adında bir keşiş tarafından kurulmuş. Muhtelif asırlarda çarlar yardımcıları ile manastırın büyümesine yardımcı olmuşlar. Çar III.Vassily ile eşinin çocukları olmadığına, bu manastırda dua ve adaklar sunduktan sonra bir oğul sahibi olmuşlar. Korkunç Ivan ismi ile tarihe geçen oğulları, manastıra önemli bağışlarda bulunmuş. 18.Asırda manastır zenginliğinin zirvesine ulaşmış. 20.000 serf (köylü) 400 köy, bir tuz işletmesi ve sayılmayacak kadar paraya sahip olmuş. 1917 senesinde, manastır idarecileri Bolşeviklere karşı Beyaz Ruslar ile işbirliği yapmışlar. Bolşeviklerin zaferi üzerine, manastır devlet malı olarak müzeye çevrilmiş.

14 Haziran 1998. Volga nehrinin bir baraj kıyısında bulunan Ouglitch kasabasındayız. 1713'de inşa edilen Transfiguration Kilisesindeyiz. Onun yanında 1697 yılına tarihli Kan

üzerinde Aziz Dimitri (Church of St.Dimitri on the Blood) Kilisesi yer alıyor. Kilise muhteşem fresklerle süslü. Bu fresklerin en ilginç Ortodoks kiliselerinde rastlanmayan “Adem ile Havva’nın çıplak freskleri”.

Genç rahiplerden oluşan koronun söylediği ilahileri dinliyoruz. 14.Yy.dan kalma pencere-lerden süzülen loş ışığın altında hangi zamanda olduğumuzu unutuyoruz. Manastır eğitim verme özelliğini bugün de sürdürüyor. İlahiler ve dualarıyla kendilerini Tanrı’ya adayan rahipler asırlardır devam eden bir geleneği bize de yaşıyorlar. Çehov’un sanata düşkün babasının isteğiyle iki ağabesiyle birlikte pazar günleri kilise çocuk korosunda söylediği ilahileri kulağımızda çınlıyor.

14 Haziran 1998 akşamı, Rybinsk Barajından Moskova kanalına doğru yol alıyoruz. Yapışkan dalgalar gemiyi yavaşça kaldırıyor. Toprak, gökyüzü ve denizin oluşturdukları o boş sonsuzluğun içine kayıyoruz. 3.688 kilometrelik uzunluğu ile Volga Avrupa’nın en uzun nehri.

Volga cömert anlamına geliyor. Sevgili Volga Ana! Yörenin bereket tanrıçası.

Volga bilir. Volga oradaydı. Volga meraklıdır. Anlamak ister. Sözcükleri söküp alır en derinlerden acıları, anıları, öykülerimizi ırmağın ta

ötelere taşır, denize ulaşırken çoğalır öykülerimiz. Bazı ırmaklar geniştir. Narva, Drina ve Volhov Baltık Denizi'ne; kuzey Drina Beyaz Denize, Don ve Dinyeper Karadeniz'e, Volga, Yaik Hazar Denizi'ne akar. Bazı ırmaklar sert, bazı ırmaklar yumuşak ve sakindir. Kimisi sığ, soğuk, çamur rengidir. Irmaklar millerce taş yataklarından sürükler öyküler getirir bize. Öylesine çok ki, ırmak taşıyamaz hepsini öyle çok ki anlatacakları öyküler.

Akıntı düzdü. Sessiz bir durgunluk çökmüştü kıylara. Sarmaşıkların, yerden fışkıran her otun birbirine bağladığı ağaçlar sanki son dalında, son yaprağına dek taşlaşmışlardı. Uyku değildi bu, doğa dışı bir şeydi, sanki bir büyü altındaymışlar gibi. En küçük bir ses bile işitilmiyordu. İnsan doğaya şaşkınlıkla bakıyor, sağır olduğundan kuşkulanıyordu. Göğe yükselen binlerce ağaç, üzerlerinde alev alev top gibi duran güneşi gördüm. Hepsini kıpırtısızdı.

Volga haritadaki yeri ile çocukluğumda coğrafya derslerinden ders konusu olarak işlediğimiz Volga! Nehirlerin en güzeli karşımda uzanıyordu. Gövdesi büyük ülke boyunca kırıl büküle giden kolları iç bölgelerin derinliklerinde sürüne sürüne ilerleyen büyüleyici Volga!

Bir müddet kıyıyı seyrettim. Gemiden kayıp giden kıyıyı seyretmek bir bulmacayı çözmeye

çalışmak gibi bir şeydi. Kıyı karşımda bana gülümsüyordu. Gel de öğren bakalım diye fısıldıyormuşçasına davetkar çağırışını duyumsadım. Her iki kıyıda orman parıltısını ırmağa aksettiriyordu. Orman gözalabildiğine uzayıp gidiyordu. Güneş korkunçtu. Termometre 34o gösteriyordu. Kıyı buhardan parlıyor, terliyor gibiydi. Yolculuk tembelliği, yalnızlığım, kımıldatısız ırmak, kıyının suskunluğu beni hüzünlü, anlamsız bir yorgunluğa itti. Kıyıya vuran dalgaların arasında işitilen sesi duymak ara sıra ürpermeme zorluyordu beni.

Güneş birden artıveren parlaklığıyla, zaman zaman herşeyi köreltici bir ışığa boğuyordu. Güneş ışığının neşesiz bir parlaklığı vardı. Genişleyen ırmak, küçük küçük adacıkların arasında akıyordu. Irmağın üzerinde insan kendini bir çölde yitirir gibi yitiriyor, geçit yerleri ararken sonunda büyülendiğini, dünyadan temelli koptuğunu sanıyordu. Suyun sessizliği başdöndürücü huzursuz bir düş olarak belirliyordu. O gizemli sessizlik, o dünyanın durgunluğu hiç huzur verici değildi. Düşüm kinci bir yüzle bakıyordu bana. Alıştım sonradan, onu görmezden geldim. Vaktim yoktu. Geçit yollarını bulmak zorundaydım. Doğanın gizemini değil artık yaşamı arıyordu gözlerim. Sessizliğe doğru yolumuzu sürdürüyorduk.

60 nehrin birleştığı Rybinsk Rezervuarı adlı bu baraj 4.500 km²'lik bir alanı kaplıyor. Derinliği sadece 5 metre. Stalin'in iktidara gelmesi ile "Büyük Volga" projesi 1932 yılında gündeme geliyor. 700 köyü sular altına alan baraj çalışmaları 1936'da başlıyor. İşçilerin biri o günleri şöyle ifade ediyor.

"Her yerde gardiyanlar vardı. Çoğu siyasal hükümlü mahkumları gözlerlerdi. Aydın kim-selerdi. Belki de ondan en çabuk ölenlerdi-haksızlığa dayanıksızdılar. Yemek berbattı. Her gün 100 ölü alıyordu bu proje."

1941'de barajın doldurulma çalışmalarının başlaması göçü de beraberinde getiriyor. Köylüler bilinmeyene yol almağa başlıyorlar.

Bu projenin amacı ülkeyi hidroelektrik santrale kavuşturmaktı. Böylece Rus ekonomisi 20.yy'da yerini alacaktı. Evet, II.Dünya Savaşında Rybinsk hidroelektrik santrali Moskova'nın kurtarıcısı olduysa da bugünkü ekolojistlerin değerlendirmelerine göre bu bir ekonomi ve telafi edilemez ekoloji hatasıydı. Barajların doldurulmasında elden giden ormanların yanında, ekin alanları da yok olmuştu. Böylece bu proje Rusya'ya kazandırdıklarından daha çoğunu kaybettirdi. Aynı zamanda bu yörede yaşayan halka gösterilen ilgisizlik de af edilir gibi değildi.

Moskova kanalı üzerindeyiz. Gemiden rehberimiz geçmekte olduğumuz kanal üzerine açıklamalarda bulunuyor. Bu projeyi gene Stalin'in ülkeyi teknik açıdan geliştirme çalışmaları olarak değerlendiriyor. Böylece 1930'da sosyal endüstrileşme programı dahilinde Moskova Kanalı yerini alıyor. Bu büyük proje 240 bina-
nın yapımını gerektiriyor. 7 beton baraj, 8 toprak baraj, 11 havuz, 8 hidroelektrik santral, 5 pompalama istasyonu, 15 köprü ve 2 tünel. Kanalin yapımı 5 yıl sürüyor. Bu süre içinde işçiler 200 milyon metre küp toprak kazıp, 3 milyon metreküp betonu 128 kilometre uzunluğundaki kanala döküyorlar. Panama ve Süveyş Kanalı'ndan çok daha görkemli bir iş. Bu projede çalışan işçiler gene aydın mahkumlar oluyor.

Kağıtlar ve kitaplar arasına gömülmüşüm bir alaca akşam. Tık, tık, kapı açıldı. İçeri girdin. Yanıma yaklaştın. "İnsanı anlatan bir kitap var mı?" diye sordun. "Var..." dedim. Kalkıp kitabı verdim. Oturup okumaya başladın. Baktım. Baktın. Bakıştık. Gözlerim gözlerini, uzun yılların verdiği acılarla kırıışmış, buruşmuş, çökmüş solgun yanaklarını, kuru bir toprak gibi çatlak derini, iki yanda sivri bir kaya gibi çıkıntılı elmacık kemiklerini, sakalla kaplı çeneni ve sımsıkı kapanmış dudaklarını yakaladı. Evet gözleri-

ni yakaladım. Baktım. Baktın. Bakıştık. Gözlerim gözlerini sorguladı gözlerinde. Gözlerin ele vermedi seni. Neden öyle bakıyordun? Sahi neden öyle bakıyordum? Kitabı kapatıp yavaşça kalktın. Hiç bakmadan çıktın. Az sonra ben de kalktım. Ayak seslerin henüz duyuluyordu. Bir çırpıda indim merdivenleri. Yoktun; ama ayak seslerin duyuluyordu. Şaşkınca dönüp durdum olduğum yerde. Ayak sesleri. Her yerden ayak sesleri geliyordu. Kararımı verip koştum, kestirmeden çıkacaktım önüne. Kestirme yoldan geçtim. Portakal bahçelerine dalıp, portakal kokularına yakalandım, kırılğan çiçeklere. Bahçeden çıktım soluk soluğa. İşte geliyordun. İlk kez senden önce gelmiştim. Yaklaşıp karşında durdum. Hemen söze girecektim ki, “neden beni izliyor, rahat bırakmıyorsun?” dedin. Alaycı bir edayla “ben mi?” dedim. Hemen toparladım kendimi. “Senin ülkenе geldim, sırf senin için. Seni görmeğe geldim. Hayatı, olağanüstü yansıttığın eserlerinde gezinmek yetmedi, ülkemden kalkıp buralara seni bulmağa geldim” dedim. “Yalnız ülkeni değil seni de tanıyorum” dedim ama görüyorsun ya yetmedi.” Halinden hoşnut olmayan, terk edilmiş bütün insanların ebedi sığınağı olan kitapların o renkli ama tehlikeli dünyasına sığındığını, yalnızlığına düşkünlüğünü, bir şeyler yaratmak zevkiyle yazdığı eserlerini, zindan cezasını, sara

hastalığını, yoksulluğunu, kumarbazlığını, hayatındaki bunalımlarını....daha neler neler anlatabilirdim. Sözlerim onu ikna etmemişti. O her zaman ki, içine kapanıklığını sürdürüp kendini ele vermeyecekti. Dostoyevski'den başka ne beklenirdi? “Pierre ve Paul Kalesini gezdim” dedim. “Tam dört ay hücre hepsinde kaldığın kaleyi. Birkaç toplantıya katılmış, bu toplantılar abartılarak Petroşavski suikasti olarak nitelenmişti. En ağır cezaya çarptırılmış, kurşuna dizilmeğe mahkum ediliştin. İdam mahkumlarının giydiği gömleği giymiş, direğe bağlanmış, gözlerini bir bezle kapatmışlardı. Ölüm fermanın okunduğu sırada subay elini kaldırmış, ölüm hükmünü Sibiry'a'da zindan cezasına çeviren çarın lütfunu bildiren yazıyı okumuştun.” Gene çaresizdi öylece dinliyordu. “Sürgüne, ölümler ülkesine gittin. Geldiğinde ölü geldi dediler,” dedim.

Devam ettim. “Acı çekmenin, herşeyi ta derinden duyabilme imkanını bize verdiğini gene senden öğrendim. Her uçurumdan tırmanıp çıkmanın mümkün olduğunu, her türlü felaketten coşkunluğun, her türlü umutsuzluktan umudun doğduğu bir dünyayı tanıtan sensin” dedim.

Roman kahramanlarını anımsadım.

Kendi benliklerinin özünü, zamanın, mekanın ve her türlü ilkenin ötesinde arayan Kivilov'u,

Şatov'u, Raskovnikov'u anımsadım. Koza içerisinde gelişen bir böcek gibi kendi içlerinde yavaş yavaş gelişen ve dışarıya çıkmak isteyen bir şeyin varlığını hisseden Dostoyevski kahramanları kendi gibi hüznü, toplumdan kaçan, köşelerine çekilerek kendi kendileri üzerine düşen yalnızlardı. Tek arzuları budistler gibi bir sessizlik, bir sükunetti.

Neydi bu suskunluğun adı? Sürgün çılgılığı vurmuydu yüzüne. Kendi korkularına bakıyordu sanki. Gözlerindeki erimişliğe, incelmeliğe bakarak sormak istiyordum hep; N'oldu? Senden, yüreğinden neler gitti?" Ama soramıyordum nedense; sana bakmaktan, seni uzun uzun incelemekten başkası elimden gelmiyordu. Sen de öyleydin; konuşmuyor, bana bakıyordun hep.

Bu sessizliği ufak ufak bölerek, bölüşerek daha iyi anlaşabiliyorduk. O günlerin yıkımı içinde dünyaya bakarken bir yalnızlığı, bir dökülmüşlüğü getiriyor gibiydi benim önüme. Uzun susmalarla geçiştiriyordun her şeyi. Unuttuğun bir dünyaya mı bakıyordun.? Senin yanında olmak ve sana özlem duymanın bana getirdiği tüm olumsuzluğu ile ayrılıyorum senden. Bu boğucu özlemin içinden nasıl çıkacağımı, senden uzaktaki bir yaşamı neresinden tutunacağımı bilemiyordum. Şaşırılmış gibiydim; durmadan senin anılarını taşımak, seninle sensiz geçen

günlerimi biriktirip çoğaltmakla mı geçecekti yaşamım?

“Yenilmedim. Cesareti yitirmedim. Yaşam her yerde yaşamdır. Yaşam içimizdedir, bizi çevreleyen dünyada değil” diye yazmıştın sürgünden kardeşine.

Bir müddet bana baktı. Baktım. Baktın. Bakıştık, Kendi gerçeğini kendin bul diyen gözlerle benden uzaklaştı.

Gözlerim yere düştü.

Puşkin’den Tolstoy’a, Dostoyevski’den Gogol’a dek sınırsız hüznüleri topluyorum, Rus halkı ile birlikte.

Gözümde hüznüleri büyüyor, gökyüzü ise beni hiç umursamıyor.

Bense tüm yalnızlıkları kendime saklamıştım. O an... Küflü bir ses yalnızlığımla birleşti. Hiç bu saatlerde yüreğimin içinde bir şeylerin koptuğunu hissetmemiştim.

Beklenmedik bir anda yine çıkıp geliyorsun, biraz hüznü, biraz yorgun. Yorgunsun biliyorum, üstelik tek başınasın ve üşüyorsun. Eller, dudakların buz kesmiş. Saçların kırılganmış, omuzların çökmüş. Sara nöbetleri ile başlayan ağrılar tüm bedenini sarmış. “Uzan” diyorum sana; yatağımı gösteriyorum. Şaşkınca bakıyoruz. Çözülmez bir bilmecedir ruhumuz diyen sen değil misin? Tıpkı bir çocuk gibi ço-

meldin yanıma. İçimde tarifsiz bir coşku. Bense tüm yalnızlıkları kendime saklamıştım o an...

Derin uğultusunu duyuyorum yaşamının. Önce boynundan öpmek, alnını okşamak... en büyük tutku benim için. Sonra oturup seninle konuşmak, baş başa dertleşmek en büyük dileğim.

O saatlerde tüm evren susmuş, gökyüzü kararmıştı. Gözlerimiz kendi yalnızlığındaydı. Lacivert bir karanlığın içinde sevdanın şiirini yaratacaktık. Çocuksu düşler kurdum durduk yerde.

Kafamda bir dizi soru işareti vardı ve giderek çoğalıyordu. O kendi yalnızlığı içinde çoğalırken boşluğa baktı uzun uzun... Yüreğinin atışını dinledi saatlerce gözlerini yumarak. Hüznün yorgun yüzü yansıdı bedenine, yüzünde sürgünün izleri vardı. Dostoyevski'nin evreni yalnızca insan portrelerinden meydana gelmişti. Uygar evrenin temel kurum ve kavramlarını acımasız bir biçimde sorguluyordu. Bilimden sanata, aileden topluma, bireyden Tanrı'ya değin tüm kavramları yargılıyordu.

Nasıl başlayacağımı bilemiyordum. Dahası onu incitmekten korkuyordum.

Uykuyla uyanıklık arası düş görüyordum bir süre daha... Hafif kadifemsi bir gecede saçları sarı mı, siyah mı anlayamıyordum... Gözleri yeşil mi, mavi mi, gri mi, kara mı göremiyor-

dum. Gözlerinde yaşamaya hazır bir sevdanın izleri belirdi. Gecelerin o kolsuz kanatsız sevimlerini yaşamak ister gibiydi. Elimi tuttu. Saçlarımı okşadı, kirpiklerimden öptü. Dedi ki: “Ben, uzatmalı yalnızlıkların gece bekçisiyim. Geceyi seninle paylaşmaya geldim.”

İnsan ruhunun kanunlarının ne kadar esrarlı olduğunu, ne kadar az bilindiğini, dolayısıyla bu kanunları değerlendirecek usta doktorlar olmadığı gibi mutlak yargıçlar da olmadığını, kimsenin suçlu olmadığını veya herkesin suçlu olduğunu, kimsenin başkasını yargılama hakkına sahip olmadığını eserlerini okumakla öğrendiğimi ona söyleyemedim , söyleyemezdim, yersizdi.

Kadehlerde alev alev yanan şarap gibi bedenim titredi. Sarhoş Volga Nehri’nin kıyısında dolaşan gecede onu yüreğimde kaygısızca taşıyorum. Yalnızca ayın dolu elleri uzandı bize, sırrımızı paylaştı. Bütün dünyanın aşk şarkıları bizim için çaldı. Sırlıslıkam sevdaların kucağında ıslandık. Dostoyevski vardı gecede. Derin gece, gezgin bir ruhla sarsılmıştı.

Bilmiyorum siz hiç sevdaya yakalandınız mı; hiç vaktiniz oldu mu âşık olmaya?

Siz hiç ağladınız mı, sevgiliniz için?

Yorgun muydum? yoksa âşık mıydım? anlamıyordum. Ben durmadan gözlerine bakıyorum

onun. Gözlerinde sevdamı yakalamaya çalışıyorum.

O sabah uyandığımda o yoktu. Sahi neden haber vermeden kaçıp gitmişti? Petrozavosk kenti yasa bürünmüştü ve lotus çiçekleri biliyorum, benim için ağlıyordu.

Birdenbire ürperdim. Gemide olduğumu anımsadım.

Kıçtaki çark tembel tembel dönüyor, ben de kulak kesilmiş, motorun atışını dinliyorum. Akıntı hızlanmıştı şimdi Moskova'ya yaklaşma hızımızı ölçmek için ileride bir ağaca gözlerimi dikiyordum ama daha yanına varamadan gözden yitiriyordum ağacı. Beraber seyahat ettiğim kişiler her şeyi oluruna bırakmıştı. Bense kendi kendime mız mızlanıyor, kızıyor, kendimle tartışıyordum.

Kıyıdaki açıklığın ötesinde, Volga durgun, göz kamaştırıcı bir görkemle Beyaz gecede ısıldıyordu. Akşamın dinginliğinde az ilerde ve az geride iki dönemeç de karanlık bir gölgeyle kaplıydı. Gemimiz sürüklenirken çalılar titredi, otlar sallandı bir süre, sonra her şey eski durgunluğuna döndü. Birden içimde göğsüne dokunmak için dayanılmaz bir istek duydum. Çıplak kollarımı açıp başımın üzerine dimdik kaldırdım, aynı anda hızlı gölgem güverteye yansıdı. İnanılmaz bir sessizlik sarmıştı ortalığı. Şezlon-

ga yaslandım. Yarı uyanık duyularımın üzerinde (mekanın gizeminin), doğanın ve Dostoyevski'nin uyuşturucu etkisi ile kendimden geçmişim. Güverteden ayrılmadan, bir süre daha durup çevremi dinledim. Pırl pırl bir geceydi. Kara şeylerin kıpırtısız durdukları, yıldızların parladığı lacivert bir hava O anın içinde yoğunlaştım. Hafif bir iç çekişi duydum. Lacivert sular hızla akarak beni Moskova'ya doğru götürüyordu. Irmak birbirine benzeyen düzlükleri, kıvrımları, kıyıları, yığın yığın asırlık ağaçlarıyla akıp beni Moskova'ya taşıyordu.

“İnsan, olacaksa, kendisi için, kendisine rağmen, kendisine karşın aydın olur. Kaçınılmaz biçimde gerçek aydının özgül etkinliği gerçeği zahmetle araştırmak, bulur bulmaz da ne pahasına olursa olsun, kendisini bin parça edeceklerini bilse bile, açıklamaktır. Aydın, halka karşı, kamuoyuna karşı, yerleşik sanılara karşı fikir yürütür. Bu nedenle yazgısı anlayışsızlıkla karşılanmak ve halk tarafından sevilmemektir. Misyonu karşı çıkmaktır”.

Ortega y Gasset

Moskova nehri sabahın ilk ışıkları ile bizi selamlıyor. Düş değildi yaşadığım. Sonunda gelmiştik demek. Pencereden dışarıya baktım. Dağın engininde bir bulut. Bulutun ucunda uçuşan

turnalar. Dönüp, dönüp kaçışmalarını tekrar belirlemelerini izliyorum. Bir silinip, bir görünüyorlar pencereme. Geçmişin izdüşümü vurdu kamaranın içine. Usulca odamı adımladım ve yukarı çıktım. Seyir yerinden kente bakacağım güverteden. Hayır hayır soluyacağım kenti Sokrates'in Phaidros'a sözlerini yakalıyorum:

“Hoş gör, benim iyi kalpli dostum; ne yaparsan öğrenmeyi seviyorum. Bana bir şey öğretenlerse, kırlar ve ağaçlar değil, şehirdeki insanlardır”.

Öyleyse, ben de kentin var olan dokusunu tanımak, öğrenmek için kente koşmalıyım. Moskova'nın ruhunu yaşamak istiyorum. Kısıyında durmamak, içine sokulmak. Ağacının gölgesini, pencerelerini, bahçelerini, caddelerini, suyunun mavisini, güvercininin kanat çırpışını, insanını görmek için sabırsızlanıyordum. Biliyordum bir hafta sonra ırmağının mavisini de, ağacının gölgesini de, kırlangıçlarının öpüşmesini de, güvercininin ezgisini de özleyecektim. Az sonra kuşların özgür kanatlarındaki ezgileri bana geçmişin hüznünü anımsatacaktı.

Uçsuz bucaksız bir gök üzerinde ince ve karışık yapılar belirdi. Her kent bir anı birikimiydi. Kentin öğretici, bilge bir yanı vardı. İnsanlarına koşmalıyım. Kenti öğrenmek için insanlarına yönelmeliydim. Mekanda kent, adına yaşamak dediğimiz, bizi çevreleyen bir mekan alt tarafı.

Her köşesinden yaşam izi taşan ve bana sonsuzluk duygusunu yaşatacak bir koca tarihi de içinde barındırıyordu. Kentlere koşuyordum. Kentleri sadece gezmek değil ardından barındırdıkları tarihi de anlamağa çalışıyordum. Yaşam dünyanın her yerinde çetindi. İnsanlar acılardan, ülkeler devrimlerden geçiyordu. Nedenli çetin olursa olsun herkes kendi ülkesinin yaşama biçimine bağlıydı.

Avuçlarımda sakladığım sımsıcak sevda, düşlerimle bir bilinmeyene alıp sürükleniyorum. Bak, albümden fotoğraflar çıkardım bu sabah sana, okuman için....Silinmiş düşlemlerimle avunuyorum. Çoşku ve inat. İkisi birden büyüyor, yaşamın içinde bir o yana bir bu yana savruluyorum. Yerimden kalktım, salonda gezinmeğe başladım. İçimde fırtınalar koparan anılarım kasıp kavuruyor benliğimi. Gözlerimi yumuyorum. Zamanın boşluğuna yuvarlanıyorum. Ellerimde sevgi çiçekleri. “Umutlarımızı bırakıp gittiniz mi başkalarına? Düşlerinizi yasakladınız mı uykularınızda? Artık zamanın saatleri durmuş. İmgelerin izdüşümlerinde kenti yeni baştan adımlıyorum. Kentin bana yansıyan yüzüne dönüp yeni öyküler kurguluyorum. Yeni öyküleyişlerimle Moskova sokaklarında kentin öyküsünü arıyorum. Boşuna. Kent üzerime üzerime geliyor. Sokaklar... caddeler.... İçerilere, daha içerilere gitmeyi arzuluyorum.

Mekanlar insanlarla anlam kazanıyor. Kentin öyküsü insanla başlıyor.

Kentin içine içine girdikçe, kent bana bakıyordu sanki! Solgun yüzünde buruşan sevinci usul usul omuzlarına düştü. İlk adımda ürperdi çiçekler. Ve birdenbire bir çığlık, yakından, en yakından, bütün bir çağın ağırlığı evlerin yüzlerinde...

*“Bir şehir söyle bana bir şey anlatmasın
Kuzeye çıkmanın coşkusundan başka”*

CEMAL SÜREYA

“Moskova’da ilk ziyaret yerimiz Nâzım Hikmet’in mezarlığı oluyor. Nâzım Hikmet’in hapishanedeki tel örgülerin arasında geçirdiği ömrü, şiirlerini düşünüyorum. Mezarı önünde saygı duruşunda bulunuyor, oradan ayrılıyoruz. Nâzım Hikmet’in “Yalnız” adlı şiiri kulaklarımda çınlamaya başlıyor.

Hummalı ruhları sevda sarar da
Her gencin yanında bir sevimli kız
Dert bir karanlık uzun yollarda
Yine ben yalnızım her gece yalnız

Mazide tattığım sergüzeştləri
Ne kadar getirmek istesem geri
O eski günlerin şimdi her biri
Kalbimde geçtiğim yol kadar ıssız

Edebiyatta yalnızlık en çok işlenen motiflerden biri olarak çıkar karşımıza. Yalnızlık sanatçının yazgısı. Goethe, yakın çevresine yazdığı mek-

tuplarda yalnızlığa duyduğu özlemi şöyle dile getirir: “Yalnızlık güzel bir şeydir, eğer insanın iç huzuru ve belli bir işi varsa.” Hubolt’a yazdığı mektupta “bu kış kararlı bir yalnızlık (.....) sayesinde kendimi birçok yıllardakinden daha iyi hissettim” der. Schiller’e “özlemle aradığım yalnızlığın, eğer içinde bir zevk varsa, tam tadına varabilir” der. Chariotte von Stein’e yazdığı bir mektupta, “Ne olursa olsun yalnızlığa karşı sonsuz bir gereksinim duyuyorum” der Goethe. Dostoyevski, yirmi dört yaşında iken “yabancı sayılacak ölçüde yapayalnız” olduğundan ve nasıl giderek kabuğuna çekildiğinden uzunca söz eder. Ayrıca kardeşi Michel’e yazdığı bir mektubunda “zaman zaman yalnız kalabilmek benim için mutluluğun en büyüğüdür” diyecek kadar yalnızlığını özleyen bir yazardır. Tolstoy yaşamının sonlarına doğru yalnız yaşamak istemiş ve çevresini terk etmiştir. Yalnızlığın yazarı Beckett, 83 yaşında evini terk eder ve bir gün, tek başına yattığı huzurevindeki karanlık odasından sessizce ayrılır dünyadan. Kafka da Kierling Senatoryum’unda gırtlak vereminden ölürken bir o kadar yalnızdır. Cervantes’in Don Kişot’u toplumdan uzak bir yerde yaptırdığı kulübesinde ve yolculuklarındaki yalnızlığını hep hatırlarız. Shakespeare’in Hamlet’i “yalnızlığı ve bilinci içinde çağımız insanının ilk örneğidir”.

Yalnızlık yazarın yazgısıdır. Bir yazarın tanınmış ve bilinmiş olması için ancak ölmüş olmasına inanan insanlar, onun yalnızlığının canlı tanıklarıdır. Onlara göre iyi yazar, ölü yazardır. Zaman olur, yazarların anısına abideler dikilir, adları caddelere, sokaklara, parklara ve kültür merkezlerine verilir, ama onlar bunların hiç birini görmezler. Zaman olmuş en büyük ödülleri almışlar, yüzlerce, binlerce insana seslenmiş ve alkışlanmışlar, ama yine zaman olmuş, sınırdışı edilen, hapis cezasına çarptırılanların başında onlar gelmişlerdir. Nâzım Hikmet'in öyküsü bir yalnızlık öyküsüdür.

Nâzım Hikmet, 11-12 yaşlarında küçük bir çocukken, büyükbabası Mevlevi Şair Nâzım Paşa'nın etki alanında yazdığı ilk şiir denemelerinden biri için şöyle der:

“Ne aruzdu, ne heceydi, serbest vezindense haberim yoktu, uydurmaydı. Dili de öyle. Osmanlıca taklidiydi.”

Yazdıklarının, çevresindekilerce coşkuyla karşılanması, bu küçük şiir heveslisini şiir öğrenmeye yönlendirir. Şiir yazmaya başladıktan aşağı yukarı dört beş yıl sonra Nâzım Hikmet temiz bir dille yazan, hem konuları, hem de söyleyişiyle hececileri izleyen genç bir şair adaydır. 1918'de onaltı yaşındayken, şiirleri dergilerde, gazetelerde yayınlanmaya başlayınca, kısa sü-

rede adı duyulur. 1920’de ise, Cenap Şahabettin, Celal Sahir, Hüseyin Siret, Orhan Seyfi, Yusuf Ziya, Halit Fahri gibi çağın önde gelen şairlerinden oluşan bir yargıcılar kurulu, “Alemdar” gazetesinin açtığı bir yarışmada, bu genç yeteneğe birincilik ödülünü verir. 1929’da ise, 835 satır adlı kitap Türk şiirinde bir bomba gibi patlar. Nâzım Hikmet, o güne kadar şiire girmez sayılan konuları, alışılmış kuralları alt üst eden bir serbestlikle şiirleştirivermiştir.

Böylesine aşırı bir yeniliği yadsıamak istemeleri doğal olan, alışkanlıklarına yenik ustalar bile, önlerine konan bu aykırı güzellik karşısında olumsuz bir tavır takınamaz, genel beğenin baskısı altında, boyun eğmek zorunda kalırlar.

Dönemin ünlü edebiyat adamı Yakup Kadri, Nâzım Hikmet’i şöyle değerlendirir: “835 Satır Türk şiirindeki, hatta Türk dilindeki inkılabın ilk satırıdır. O, yalnız Türk şiirinde çığır açmış bir edebiyat inkılapçısı değil, hiç görmeye alışmadığımız yepyeni bir şair tipidir.”

1932’de Nurullah Ataç ise şöyle dile getirir Nâzım Hikmet hakkındaki görüşlerini:

“Sihirbazlık.... işte Nâzım Hikmet’in baş vasfı. Her şairin baş vasfı olduğu gibi. Onu okurken veya dinlerken, içinde yaşadığımız alemin bütün nazariyeleriyle beraber siliniverdiğine şahit

oluyorsunuz. Ortada yalnız Nâzım Hikmet, onun yarattığı alem kalıyor.”

1938’de Nâzım Hikmet cezaevine girer. Kitapları basılmaz olur. Şiiri ortadan kaldırılır. İstanbul, Ankara, Çankırı, Bursa cezaevlerinde geçen oniki yılın, büyük çoğunluğunu en alt tabakadan gelen insanlarla birlikte geçirir.

Güven duyduğu tek isim, hasta döşesindeki Mustafa Kemal Atatürk’tür. 3 Şubat 1967’de *Yön* dergisinde yayınlanan şu mektupla belirtir güven duygusunu:

“Cumhur Reisi Atatürk’ün Yüksek Katına, Türk Ordusunu “isyana teşvik” ettiğim iddiasıyla “onbeş yıl ağır hapis cezası” giydim. Şimdi de Türk donanmasını isyana teşvik etmekle töhmetlendiriliyorum.

Türk inkılabına ve senin adına and içerim ki suçsuzum.

Kör değilim ve senin yaptığın her ileri dev hamlesini anlayabilen bir kafam, yurdumu seven bir yüreğim var.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Yurdumun ve inkılapçı senin karşında alnım açıktır.

Yüksek askeri makamlar, devlet ve adalet, küçük bürokrat gizli rejim düşmanlarınca aldatılıyorlar.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Deli, serseri, mürteci, satılmış, inkılap ve yurt haini değilim ki, bunu bir an olsun düşünebileyim.

Askeri isyana teşvik etmedim.

Senin eserin ve sana aziz olan Türk dilinin inanmış bir şahitiyim. Sırtıma yüklenen ve yükletilecek hapis yıllarını taşıyabilecek kadar sabırlı olabildim. Büyük işlerinin arasında seni bir Türk şairinin felaketi ile alakalandırmak istemezdim.

Bağışla beni. Seni bir an kendimle meşgul ettimse, alnıma vurulmak istenen bu “inkılap askerini isyana teşvik” damgasının ancak senin ellerinle silinebileceğine inandığımdandır.

Başvurabileceğim en inkılapçı baş sensin.

Kemalizmden ve senden adalet istiyorum.

Türk inkılabına ve senin başına and içerim ki suçsuzum.”

Nâzım Hikmet Ran

Yön dergisi şöyle bir not düşmüş: “Nâzım bu mektubu, Atatürk’e sunulmak üzere, şairin bir yakınına verilmiştir. Fakat, o sırada hastalığı ağırlaşan Atatürk’e mektup bu yüzden sunulamamıştır. Haluk Şehsuvaroğlu’nun eline geçen mektup Yücel arşivinde saklanmak üzere Muhtar Enata’ya tevdi edilmiştir.”

Hapishaneden karısı Piraye’ye şöyle seslenir:

“Kuvvetliyim karıcığım. Her şeye rağmen yaşamak istiyorum. Ölmeyeceğim.” Ankara, 24 Mayıs 1938

“Onbeş seneye mahkumuz. Aldırma. Ben gayet kuvvetliyim. Mesele herhangi bir mahkumiyet değil, Nâzım Hikmet!in imhasıdır. Bu bir çeşit Dreyfus davası”

Ankara, 28 Mayıs 1938

“Yalnızlık bazen lazım olmuş.....

Kırk yaşına giriyorum. Bu fizyolojik ve psikolojik bir dönüm noktasıdır. Bu dönüm noktasını burada geçmekte bulunduğuma memnunum.

Neşemi kaybetmedim. Sadece kahkaha atmayı unutuyorum. Her şeyde olduğu gibi, neşe ve sevinçte, keder ve dertte de dış tezahürlerden, mümayişlerden uzaklaşıyorum. Bu suretle neşeyi de, kederi de daha derinden, daha kuvvetle duymaya başlıyorum. İhtiyarlamadım. Bilakis olgun bir gençlik çağına basmaktayım. Bu suretle ihtiyarlamadan ölebilmek mazhariyetine kavuşabileceğimi sanıyorum.

Çankırı 23 Şubat 1940

1950’de cezaevinden çıkar, ama şiirleri gene basılmaz. Türkiye’den ayrıldıktan sonra, 1961’e kadar, bütün dünyada tanınan bir sanatçı olarak, çok rahat davranan, kimden, ne-

reden gelirse gelsin, her güzelliği şiirine sokmak isteyen, doymuş bir şair görünümündedir.

1963'te öldüğü zaman, cezaevlerinde, ya da daha sonra yurt dışında yazdıkları Türkiye'de yayımlanmış değildi. Ölümünden sonra kitapları Türkiye'de yayımlanmaya başlayınca Türk şiirindeki yerini almış, Türk şiirinde etkisini göstermiştir. Mehmet Fuat, Nâzım Hikmet'in Türk şiirindeki etkisini şöyle dile getiriyor: "Bir ülkenin şiirini (edebiyatını) otuzbeş yıl arayla iki kez etkileyen başka bir şair herhalde yeryüzünde yoktur."

Sorguluyorum. Düşünüyorum. Ve sonunda Sabahattin Ali'ye dek uzanıyorum.

Sabahattin Ali'yi karşıma almış onu Nâzım Hikmet hakkında bir röportaja davet etmiştim. Hatırımı kırmadı. Geldi.

-Bana, Nâzım Hikmet'i anlatır mısınız?

-Nâzım Hikmet hakkında yüzümüz kızarmadan ne söyleyebiliriz? Yalnız Türkiye'nin değil, dünyanın ancak birkaç asırda bir yetiştirebildiği ölçüsüz büyüklükteki insanlardan birine reva görülen korkunç haksızlıklara seyirci kalmak, tarih karşısında ebediyen utanmaya yetmez mi?

Elleri cebine gitti. Bir mektup çıkardı önüme.

-Bak, dedi. Birkaç sene evvel yazdığım bir mektupta şöyle demiştim:

“Nâzım,

Senin, yalnız senin dostun olmakla değil, seninle aynı asırda yaşamış bulunmakla iftihar ederim.

Nâzım,

On seneye yakın bir zamandan beri seni aramızdan ayırdılar. Dostların kendilerine her zaman kuvvet, inanış, çalışma aşkı veren yakınlığından, kalkındırıcı sesinden mahzumdurlar.

Sen taş duvarlar arasında, sıhhatinden başka hiçbir şeyini kaybetmeden, hayatını tamamlam-

maya çalışırken, biz senin için hiçbirşey yapamadan pineklemekten utanıyoruz.
Tarih ve millet karşısında bu memleket aydınlarının ayıp hissesi çok büyüktür.”

Sabahattin Ali

Sabahattin Ali’ye hak vermemek elde mi? Sen, Nâzım Hikmet, yine, kendin, kendi büyüklüğünü ve kalıcılığını tüm olumsuzluklara rağmen Gülhane parkındaki ceviz ağacı ile sonsuza taşıdın.

Başım köpük köpük bulut,
iim dışım deniz
ben bir ceviz ağacıyım
Gülhane Parkında.
budak budak, şerham şerham
ihtiyar bir ceviz
ne sen bunun farkındasın
ne polis farkında.

Ben bir ceviz ağacığım
Gülhane Parkında
Yapraklarım suda balık gibi,
kıvıl kıvıl
yapraklarım ipek mendil gibi,
tiril tiril

koparıver, gözlerinin,
gülüm yaşını sil
yapraklarım ellerimdir,
tam yüz bin elim var
yüz bin elle dokunurum sana
İstanbul'a

yapraklarım gözlerimdir,
şaşarak bakarım
yüzbin gözle seyrederim
seni, İstanbul'u
yüzbin yürek gibi
çarpar, çarpar
yapraklarım

ben bir ceviz ağacıym
Gülhane Parkında
ne sen bunun farkındasın
ne polis farkında

Nâzım Hikmet

Nâzım Hikmet'in mezarındayım. Daha ilk girişten ayaklarım titremeye başladı ve diz çöktüm. Daha fazla ilerleyemedim. Olduğum yere oturdum. Sanki biri başımı okşuyor ve çok iyi bildiğim bir şiiri, o kendi sesinden hiç durmadan tekrarlıyordu:

Bizim avludan mı kalkacak cenazem ?
Nasıl indireceksiniz beni üçüncü kattan?
Asansöre sığmaz tabut,
merdivenlerse daracak.

Belki avluda dizboyu güneş ve güvercinler olac-
cak,
belki kar yağacak çocuk çığlıklarıyla dolu,
belki ıslak asfaltıyla yağmur,
ve avluda çöp bidonları duracak her zamanki
gibi.

Kamyona yerli gelenekle, yüzüm açık yüklene-
ceksem,
bir şey damlayabilir alnıma bir güvercinden,
uğurdur.
Bando gelse de, gelmese de çocuklar gelecek
yanıma,
meraklıdır ölümlere çocuklar.

Bakacak arkamdan mutfak penceremiz.
Balkonumuz geçirecek beni çamaşırlarıyla.
Ben bu avluda bahtiyar yaşadım bilemediğiniz
kadar.
Avludaşlarım, uzun ömürler dilerim hepini-
ze...

Orada ne kadar oturdum bilmiyorum.

Ellerin üşüyordu senin
Çocuksu bir hüznün kuşatmıştı ikimizi de
Gözlerine baktım uzun uzun
Mavinin derinliğinde sevdayı yakaladım
Kimi kaçışların hüznünü duydum
Moskova Garı'ndayız ve kar yağıyor
Üşüyorsun
Ben doksan yedi yaşındayım bugün
Ülkemden sürgün edilmiş bir şair
Ölmedim yaşıyorum
Merhaba gökyüzü
Merhaba insanlık
O gece Moskova Garı'ndaydık
Sen ve ben
Artık ayrıldık
Arama sakın
Seni uzaktan sevmek daha güzel

Sonra uzun uzun yürüdüm. Bir yandan da Nâzım'ın yaşadığı devirlerdeki Sovyetler Birliği'ni düşündüm.

Moskova'dayım. 1147'de ilk olarak tarihe isim olarak geçen Moskova o devirde Moskova nehri üzerinde kurulmuş ufak bir balıkçı köyü. Bulunduğu yerin stratejisini anlayan Prens Iouri Dolgorouki, 1156 senesinde kentin etrafına ahşap surlar inşa etmiş (Kremlin). Yörenin

bataklik olması nedeniyle rutubet anlamına gelen “Moskva” ismi verilmiş. Kent, 1238’de Tatarlar tarafından yıkıldıktan sonra Souzdal Prensi’nin başkenti olmuş ve bir asır sonra I. Ivan tarafından şehir haline getirilmiş. Surlar 1367’de taştan örülmüş, bu sayede Tatarların devamlı akınlarına karşı çıkabilmiş. III. Ivan zamanında (1462-1505) şehir ticarete önemli bir merkez haline gelmiş ve İtalya’dan gelen ünlü mimarlar ile şehircilik ilerlemiş, katedral ve saray inşaatı yapılmış. III. Ivan (Korkunç Ivan) Kazan, Astrakham ve Tatarlar üzerindeki zaferleri tarihe mal etmek için Bahtiyar Aziz Bazil Katedralini yaptırmış. Moskova 1571’de tüm evlerin ahşap olmasından dolayı Kırmılı Tatarların bir akını sonucunda yanmış, buna karşın Kremlin taş duvarları ile sağlam durabilmiş. Moskova ancak Çar Michel Romanov (1613-1645) döneminde kendisini toparlamış fakat, başkent sıfatını I. Petro zamanında 1712 tarihinde kaybetmiş. Kent 1812’de Napolyon’un şehre gelmesi ile tekrar yangına maruz kalmış. Komünizm senelerinde tekrar başkent olan Moskova, Stalin zamanında onarılmış, 1930 senelerinde büyük binalar ve geniş cadde-ler yapılmış.

İtalyan mimarlar Fieravanti, Ruffo ve Solinin tarafından 1485-1495 senelerinde yapılan Kremlin’i geziyorum. 6 il e20 metre yükseklikte

2.23 metrelik duvarları ile Kremlin 28 hektarlık alanı kaplıyor. 19 kule ile donatılmış. Surların içinde, İtalyan mimarlarının yaptıkları üç katedralden ayrı 20. asıra kadar yapılmış öbür binalar, yönetimin yerleşmesini sağlamış. Katedralin girişinde yer alan Kurtarıcı Kulesi (Spasskaia) ana giriş kulesidir. Çar dahil tüm ziyaretçiler bu kapıdan geçerlerken attan iner ve şapkalarını çıkarırlarmış. 69 metre yükseklikte olan kulede “Kremlin Çan Dizgesi” (Carillon) bulunuyor. Düzenli olarak çalınan çanlar Moskova radyosu açılışında dinlenmekte. Çar Kulesinden (Tsarkaia) çarlar Kızıl meydandaki resmi geçitleri veya infazları seyredерlermiş. Aziz Konstantin ve Helen Kulesi işkence odalarının bulunduğu kule, Beklemichev (Beklemiehevskaa) kulesi gözetleme yeri imiş. Gizlilik kulesi (Tainitskaia) Moskova nehrine geçiş vermiş, “Annonciation Kulesi” ise, Kremlin’de yaşayan kadınların, Moskova nehrinde çamaşırlarını yıkamaları için kullandıkları kapı, su deposu kulesi de Kremlin’in dahilinde kullanılacak suyu karşılayan depo. Borovitskaia kulesi ise Kremlin’den çarların kaçamaklarını sağlayan kapı imiş. Zırhlılar Kulesi ve Kumandan Kulesini dışarıdan gördükten sonra Kremlin’in en yüksek (80 metre) kulesi olan “Aziz Üçlü kulesine geçiyoruz. Böylece Kremlin’e girmiş oluyoruz. Şimdi

Silahçılık müzesindeyiz. Burası 16. yy. da hanedan prenslerinin hazinelerini muhafaza ettikleri bir depo. Hazine­lerin çoğalması ile taş bina­ya dönüştürülen bu yere ayrıca bir tophane ve atölyeler yerleştirilmiş. Daha sonra buraya memleketin mücevher, deri ve mine ustaları ile ressam­ları çalışmak için akın etmiş ve 17. yy. da bir sanat akademisi kurulmuş. I. Petro zamanında atölyeler bir müzeye çevrilmiş. 1851’de ortodoks kiliselerinin ve asillerin malları devletleştirme yoluyla alındığında, bu müzenin malı olmuş. Sekiz salonda, 12.asırdan 17.asıra kadar altın ve gümüş eşyalar, Dormition Katedrali’nin İncil Kitabı, Faberge imzalı takılar, çarların asa, giysi ve elmas tahtı ve kraliyet at arabaları sergileniyor. Ayrıca “Elmas” müzesinde işlenmiş veya brüt hallerinde yüze yakın irili ufaklı elmaslar görüyoruz.

Kremlin dahilinde 1849’da I.Nikola için yaptırılmış ve Constantin Thon’un eseri olan “Büyük Saray” ile İtalyan Rönesansından etkilene­rek, Ruffo ve Solari’nin eseri “Petekli Saray” (1487-1491) bulunuyor. Binaların dıştan görünüşleri etkileyici.

Katedrallar Meydanı Kremlin’in yaşamının önemli yerlerinden biriymiş. Katedrallar Meydanı’nda çarlar taç giyer, metropolit ve patrikler görevlerini teslim alır, sefirler kabul edilir­miş. Her katedralin taç giyme, vaftiz, nikah ve

cenaze törenlerini kutlamaları için ayrı görevi varmış.

Bir süre kent yaşamının içine dalıyoruz. 1931 senesinde yapılmış, sosyalizmin görkemli vitrini, Moskova Metro'suna giriyoruz. Metro çalışan insanlarla dolu. Temizliği dikkat çekici. Saat 17:30'u gösteriyor. Herkes işten çıkmış, evlerine varmaya çalışıyor, kimisi de vardiya değiştirmeye gidiyor. İstasyonlarda metro duruyor. Metro kalkıyor. İnsanlar iniyor, insanlar biniyor. Yorgun yüzler. Metro 153 mt derinliğinde, 2 katlı ve 151 istasyonu var. Her gün 6 milyon insan metroyu kullanıyor. Sabahın 5:30'undan akşamın birine kadar.

Metroya yöneldim. Üç dört kat yerin altına indim. O müthiş koşuşturma. Karmaşık insan coğrafyasının ortasında buldum kendimi. Yaşam dalgasına yelken açan metro! Gözlerim tünellere giriyor, çıkıyor; gözlerim yine tünellere giriyor, çıkıyor. Dönüyorum, sonra yine bir koşu, bir koşu daha, merdivenler, merdivenleri üçer beşer atlayarak çıkıyorum. Atlayıp aşıyorum birini, bir merdiven aşıyorum, bir merdiven, bir merdiven daha. Ayak sesleri. Her yerden ayak sesleri geliyor. Bir öğrencinin toy yüreği, kadını, erkeği, ekmek kavgasının katı gerçekliği, işçinin gece vardiyaları, iş yerinin tavanında sallanan tozlu ampul ışıklarının nasırlaştırdığı hüznün bakışları, seyrelmiş saçları, göz

altındaki kırışıklıkları.... ve elleri. Önce elleri. İnsan telaşıyla yıkanan metro peronlarından atıyorum kendimi. Sokaktayım. Sokaklar ıssız. İkinci alacasını yutup, koyu bir akşam demini alıyor. Arabalar, arabalar. Acı bir aralık rüzgarı ısıyor kulaklarımı. “Yaşıyor musun?” diye soruyor. “Yaşamak buysa” diyorum. Anlatamıyorum. Ellerim cebimde. Ayazda ilerliyorum. Açıklayabilir mi aklım şu dilenen çocuğun halini, anlatabilir mi bana bunca yoksulluğu, gözyaşını, acıyı? Filozof diyor ki “Kahrolası akıl, yükselişimiz senin sayende oluyor, ama yıkılışımız da senin yüzünden olacak!”. Bir sevda şiiriydi yaşamak. Bir ucunda keder. Bir ucunda umut. Yarın güneş doğacak. Bu ayazın belini biraz olsun kırmak için çıkıp gülümseyecek. Yaşama gün ışığı yakışır zaten.

Bir kentin, bir halkın yaşayan dokusunu sokaklar hissettirir ancak.... Ya da çarşısı ele verir kentin, halkın yaşamını. İssız sokaklar vardır, yalnızca işe gidiş geliş saatlerinde kalabalıklaşan. İnsanlar birbirinin yüzüne bakmadan, dokunmadan acele acele yürür geçer. Sonrası sessizlik ve insansız uzayıp giden caddeler, gri taş binalar... Arada bir araba homurtuları. Evlerin kapıları sıkı sıkıya kapalıdır. Pencereerde çıt yok. Yaşam kapalı kapıların ardından bir yolunu bulup taşar dışarı. Bu sokakların arala-

rında, meydanlarda kurulan çarşılar da yle. Tezgahtaki taze balığın gümüşü parıltısında, portakalın kokusunda, salatanın canlı yeşilinde, bol sulu kırmızı trupların, elmaların tadında erir gidersiniz.

Ellerim boş ilk kez çarşıdan ayrılıyordum. Moskova arşısı “malını” değil “yoksulluğunu” sergiliyordu. Yoksulluk önce tene, ondan sonra ruha mı işliyordu? lkemdeki sokak bağırtkanlarının ürpertici yankılanmasını aradı kulaklarım. Sağırlaşmış mıydım? Ne de peşimde bir gölge gibi beni takip eden o küçük satıcı ocuk! Ama..... ne önemi var ki bunların? Ya da her neyse, niçin getirmişlerdi bizi buraya? Hiçbir albenisi olmayan bu pazar yerine. Mallar donuk, insanlar cansız. Belki de bunun için. Her neyse, gördüğüm birşey vardı en azından. Yüreğim o yoksullukta takılı kaldı. Yorgun yüzler! Şehrin yükü, kiri, pası kanıyor du solgun yanaklarda. Hava kurşun gibi ağır. Yrek yakıcı bir hüzün! AĞır bir suskunluk dolu ağzım! Gzyaşlarıma Rus halkının acısını katıyor, gökyüzünün yedi rengine sesleniyorum. Avuçlarımda yüzlerce soru işareti. Sesim kanıyor. Bir dilim güneş! Bir lokma gökyüzü! dileniyorum. Kucağıma dökülen yoksulluğun sesi! Kente karışan soluğum insanlara uzanmaya alışıyor. Onlar sessiz. Onlar l. Cansız. Kıpırtısız. psem? psem? psem? Dünyanın

bütün gözyaşlarını taşıyabilir miyim? Sesim kanıyor. Sokağa atılmış bir çığlıkla koluna girdim ezilmişliğin. Her günü kanayarak yaşayacağım ben bu kenti. Kişiyi acılar içinde bırakıp gitmek bağışlanamazdı. Çok muydu insanlara bir parça sevinç? Katılmadığım bir kavganın seyircisiydim. Hiç tanımadığım köylü kadınların, yoldan geçerken göz atabildiğim bir yaşamın yabancısıydim.

Suç ve Ceza 'yı. Ve Raşkolikov'un gördüğü o korkunç çocukluk düşünüyordum. Hani arabaya koşulmuş o atla ilgili bölüm:

“..... ama şimdi, tuhaf değil mi, bu kocaman arabaya, çelimsiz, çekimsiz, demirkırı bir at koşulmuştu. Hani şu Raskolnikov'un birçok defalar gördüğü, büyücek bir odun ya da saman yükü altında -hele araba çamurlara ya da araba tekerleklerinin açtığı yataklara gömüldüğü zaman- takatten kesilen, bundan ötürü insafsızca kamçıyla dövülen, hatta bazen pek gadarca, yüzlerine gözlerine vurulan atlardan biri... Kalın enseli, havuç gibi kırmızı bir ablak yüzlü Mikolka:

-Binin, hepiniz binin, diye bağırdı. Hepinizi götüreceğim. Dörtnala koşturacağım. Dörtnala koşacak! Binin arabaya diyorum size!...”

Raskolnikov'un düşü, yüke, kamçılara, her türlü horlamaya dayanan atın, kanlar içinde yerine düşüşüne kadar sürer.

Rus Toplumunu tanımak ve anlamak için Rus edebiyatından daha iyi kaynak olamazdı. Romanlar, toplumların resmi olmayan bellekleri. Hiçbir tarih ve toplum bilim kitabı 19.yy Rusya'sını ve insanını anlatamazdı. 1994'te İspanya'da izlediğim Nikita Mikhailkov'un "Güneş Yanığı" filmini anımsadım. Stalin döneminin baskısını unutulmaz bir başarıya dönüştürdüğü, en iyi yabancı film Oscar'ı ve Cannes'de en iyi yönetmen ödülüyle taçlandırılan 1993 yapımı bu filmi izlerken beni ele geçiren yönetmene karşı koymak mümkün değildi.

Tolstoy'un biyografisini okumaya devam ediyorum. "Savaş ve Barış" iki bin sayfalık bu koca destanın yedi defa gözden geçirilip düzeltildiğini okuyorum. Bu eserle ilgili taslaklar ve notlar büyük sandıkları doldurabilirdi. En ufak bir tarihi olayın, her somut ayrıntının dikkat ve özenle belgelendiğini, Borodino Savaşını anlattığı sahneye objektif (tarafsız) bir kesinlik kazandırabilmek için, Tolstoy'un at üzerinde, elinde kurmay haritası olayın geçtiği yerde iki gün dolaştığını, hayatta kalan birinin ağzından, olayları süslemeye yarayacak ufak bir ayrıntıyı öğrenebilmek için trenle fersahlarca yol

katettiğini okuyorum. Yalnızca bütün kitapları ve kütüphaneleri karıştırmakla kalmamış, ufak bir ayrıntıyı yakalayabilmek umuduyla soylu ailelere sorular sormuş, özel mektuplardan ve bilinmeyen belgelerle dolu arşivlerden yararlandığını okuyunca bugünün insanının o sabırsızlığına nasıl da bir tezat.

Bir insanın kendini yaratması tıpkı “şaheserlerin” yaratılması gibi zaman alıyor. Zamanı iyi kullanıyor muyuz? Yeteneklerimizin olgunlaşmasına ve meyve vermesine olanak veriyor muyuz? Becerinin temeli tekrar. Ustalaşmak ise süre istiyor. İstiyor, hep istiyor doyumsuz bir biçimde, hep istiyoruz.... başarıyı, parayı, sıhhati, sevgiyi, aşkı,... herşeyi. ... VE HEMEN, ANINDA!

Yıllar boyunca, onbinlerce, yüzbinlerce küçük gözlem, biraraya gelmiş, birbirlerine karışmış, böylece kusursuz bir bütün yaratılmış. Kusursuz bir işçinin titizliği ile nesrini törpülemiş, cilalamış ve işlemiş. İki bin sayfalık eserin içerisinde yerini bulamamış bir tek cümle, tam yerine oturmamış bir tek sıfak onu öylesine endişelendirmiş ki, Moskova'ya basımcıya gönderdikten sonra, uyumlu bir değişiklik yapabilmek için baskıyı durdurmaları için telgraf çekmiş. İlk basılı nüsha tekrar elden geçirilmiş bir kere daha eritilmiş, bir kere daha kalıba dökülmüş. Yedi yıl boyunca Tolstoy günde

sekiz ile on saat çalışmış. Bunun içindir ki, sinirlerinin son derece sağlam olmasına rağmen, bu adamın, her büyük romanından sonra bir ruh çöküntüsü geçirmesine şaşmamak gerekir. Yazarın midesi birdenbire çalışamaz hale gelir, duyuları bulanıklaşır ve bocalamaya başlar. Büyük bir eserini tamamladığı zaman her seferinde bir rahatsızlık ve yetersizlik duygusuna, bir çeşit bunaltıcı hüznün duygusuna kapılır. Manevi dengesini yeniden kazanabilmek için her türlü uygarlıktan uzak, mutlak bir inzivaya çekilmesi, bir kulübede yaşaması, Baschik'lerin yanına steplere gitmesi gerekir.

Tolstoy'un yaratım sürecindeki sancıyı ta içimden duyuyorum. Bu kez başka bir Rus yazarının dünyasını aralamaya, onun yaratım sürecindeki gizi bulmayı istiyorum.

Yerim izleyicilerin ortasındaydı. Yanımda bir kız öğrenci oturuyordu, bilet almak için tüm gece ayakta durduğunu anlattı; ama perde arasında aynı öğrenci Almanca gramer çalışıyordu. Kırk yıl Moskova'da yaşamış ve hiç tiyatroya gitmemiş olan yaşlı bir kadın işçi, kız torununun yakında bir Kızıl Köşe'de sahneye çıkacağını anlattı; bir hemşire, oturduğu evi nasıl garantiye alabileceğini sordu; aktif bir işçi işyerinden söz etti. Hiç kimse tiyatro parçası üstüne söz harcamadı. Oyuncuların mükem-

mel oyunu alkışla ödüllendirildi ve onlara çiçekler verildi, ama oyun üzerine konuşmadı. Oysa ünlü bir Rus yazarı olan Çehov din, dil, millet ayrımı yapmadan her ülkede eserleri ile konuşabiliyordu. Halk anlatamıyordu ama o halkını anlatıyordu.

Az sonra oyun başlayacak. Koltuğuma gömüldüm. Salon ışıklarının sönmesini, perdenin açılmasını, sahne ışıklarının yanmasını bekliyorum.

“Zaten aktör dediğin nedir ki? Oynarken varızdır. Yok olunca da sesimiz bu boş kubbede bir hoş seda olarak kalır.... Birazdan teatro bomboş kalacak. Ama teatro işte o zaman yaşamaya başlar. Çünkü Satenik’in bir şarkısı şu perdelerden birine takılı kalmıştır. Benim bir tiradım şu pervaza sinmiştir. Hiranuş’la Virginya’nın bir dialoğu eski kostümlerin yırtığına sığınmıştır. İşte bu hatıralar, o sessizlikte saklandıkları yerden çıkar, bir fısıltı halinde yine sahneye dökülürler. Artık kendimiz yokuz. Seyircilerimiz de kalmadı. Ama repliklerimiz fısıldaşır dururlar sabaha kadar.

*“Gün ağarır, temizleyiciler gelir, replikler yerlerine kaçıır.
Perde.....”*

HALDUN TANER

“Kent Oyuncuları” salonunu dolduran tüm seyircilerle Anton Çehov’un “Martı” sını yönetmen Raikhelgaouz yorumundan izliyorum. Oyun 1896’da St. Petersburg’da ilk sahnelenişinde bozguna uğruyor. Ancak 1898’de Moskova Sanat Tiyatrosunda müthiş bir başarı elde ediyor.

Medvedenko ve Maşa’nın ilk diyalogları. Bir büyü ortamı yavaş yavaş herkesi içine alıyor. Tek bir konu çizgisine indirgenemeyen Çehov’un oyunlarında, kahramanlarının her biri hayatın içinden kopup gelmiştir. Nabokov’a göre Çehov’un dehası oyunun kutsalsuz biçimde doğallığıdır. Ve Çehov da Martı’nın oyuncularına söylediği gibi “Herşey basit olmalıdır.... tümüyle basit.... teatral olmamaktır esas olan.....”

Aşk temasının “Martı” da önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Doktor Dorn’un saptamasındaki gibi:

“Hepiniz nasıl da çılgına dönmüşsünüz! Nasıl da! Ve ne kadar çok aşk var böyle....”

Peki nedir aşk Çehov’a göre?

Oyunun finaline doğru Treplev’in Nina’ya söyledikleri, sanıyorum ki Çehov’un da aşktan anladığı şey ve oyunlarında da öykülerinde de gizlemeye çalıştığı şair yönünün dizginlenemezce ortaya çıkışıdır.

“Nefret ettim sizden, lanetler yağdırdım; mektuplarınızı, fotoğraflarınızı yırtıp attım. Ama her an, bütün benliğimin size sonsuzca bağlı olduğunu biliyordum. Sizi sevmemek elimde değil. Sizi yitirdiğim, yazdıklarımın yayımlanmaya başladığı zamandan beri hayat dayanılmaz bir şey oldu benim için.... Sanki ansızın koparıldım gençliğimden... Size sesleniyor, ayaklarınızın bastığı toprakları öpüyor, nereye baksam yüzünüzü, hayatımın en güzel yıllarında bana ısıldayan o sevgili gülümsemenizi görüyorum....”

Çehov’un oyunlarında konular, temalar ve tipler 1880-1900 yılları, yani geçiş dönemi Rusyası’nın toplumsal çalkantılar ortamıyla birlikte düşünülmeli. Değerlerin, toplumsal ilişkilerin alt üst olduğu toplumsal katmanlar ve kuşaklar arasında uçurumların açıldığı bir dönemdir bu.

Ivanov'da Ivanov'un genç idealist doktor Livov'a söylediği sözler Çehov'un bir yazar olarak insana yaklaşımını da yansıtır. "İnsan işte bu kadar kolay ve anlaşılır bir makine... Öyle mi? Hayır doktor! İnsanların ilk bakışta, ya da bir iki belirtiye bakarak birbirleri üzerine yargı vermelerini sağlayacak kadar çok sayıda çark, vida ve supap yok hiçbirimizde....."

Çehov'un 20.yy modern tiyatro akımlarına öncülük eden yönü de gözlemlerinde, insan toplumlarının atomlara ayrılırcasına parçalanmasını, yabancılaşma ve yalnızlaşma olgularını sezebilmedeki duyarlılığıdır.

Polina Andreyevna şöyle der: "Moskova'da bir restoranın muazzam büyüklükteki salonunda otursun, kimse tanımaz seni ve sen kimseyi tanımazsın, ama yine de yabancı hissetmezsin kendini. Burada (taşra çiftliğinde) ise herkesi tanırırsın, herkes seni tanır, yine de yabancıdır. Yabancı..... Yabancı ve yalnız...."

Gene Martı'da Trigorin bir yazar olarak kaygısını şu sözler ile yansıtır..... "Bakın şu gölü, ağaçları, gökyüzünü, doğayı seviyorum, hissediyorum, içimde bir tutku, karşı konulmaz yazma isteği uyandırıyorlar. Fakat sadece bir doğa betimcisi değilim ki ben, ülkemin yurttaşım aynı zamanda. Yurdumu ve onun insanlarını seviyorum. Yazdıklarımda halktan, onun çektiği acılardan, geleceğinden, bilimden, insan

haklarından ve daha bunlar gibi birçok şeyden söz etmekle yükümlü olduğumu hissediyorum....

18.yy Rus edebiyatında orta halli soyluların ya da köylünün gerçek yaşantısı pek yansıtılmamıştı. Ancak, 19.yy da Rus yazarları kırsal yaşamı roman ve hikayelerine fon olarak ele almaya başladılar.

Soylular ve tüccarlarla kıyaslanınca köylüler yoksuldu. Bunun nedeni bütün ülkelerdeki köylülerin yoksul olmalarıydı. Gerçekten de Avrupa'nın büyük bir kısmında 20.yy'a kadar köylüler yoksuldurlar. İngiltere'de yeomanlar, Fransa'nın bazı bölgelerinde "laboureur" ler veya Rusya'da oldukça zengin köylüler gibi bazılarının çiftçilikten iyi bir geçim sağladıkları doğrudur. Ancak, köylüler hemen hemen her yerde topraktan kazandıklarını başka ek becerilerle desteklemek zorundaydılar.

Rus kırsalındaki yoksulluğun pek çok nedeni vardı. Birincisi, iklimdi; kışlar uzun olduğu için hayvanlar içerde tutuluyordu ve ekinlerin büyüme mevsimi kısıydı. İkinci neden topraktı. Köyün komünal yapısı ve bunun köylülere getirdiği ekim yöntemleri tarımın modernleştirilmesini önlemekteydi. Tarlalar ve otlaklar bölünüp, erkek sayısına göre hanelere tahsis edilmişti ve ortak olarak sürülmekteydi.

Rus köy yaşamının önemli bir unsuru da kömündü. Bunun kökenleri, doğası ve işlevleri konusunda epey tartışma vardır. Kömün köyde bir özyönetim kurumudur. Erkek nüfusun seçtiği “yaşlılar” ve memurlar işleri düzenlerler, köy düzeyinde adalet dağıtırlar, hangi gencin askere gideceğine karar verirler, pasaport düzenlerler, köylülerin köyden uzak kentlerde çalışmaları konusunda onlardan izin alınır, vergileri ve toprak sahibine verilecek olan paraları toplarlar, yeni ailelere toprak sağlarlar, evlilikleri düzenlerler, dullara ve yetimlere bakarlardı.

Kömün iki önemli işlevi de yerine getirirdi: devlet vergisinin miktarını tayin etmek ve köylü ailenin vergiyi ödeyecek yeterli toprağı olmasını sağlamak.

Rus tarihçileri kömünün serflikten önceki bir kurum olduğunu, yüzyıllar boyunca köylüler tarafından geliştirildiğini ve daha sonra toprak sahipleri ve devlet tarafından ihtiyaç duyulan yönetim, adalet, kamu düzeni, vergilendirme ve ekonomik işletme işlevlerine uyum gösterdiğini iddia etmişlerdir. Köylü kömünü sadece Rusya’da değil, başka ülkelerde de görülmüştür. İnsanların günlerce kimseye rastlamadan yürümek zorunda oldukları büyük boş alanlar, birbirinden kopuk köyler ve genelde köylerde yaşamayan toprak sahipleri gözönüne alındı-

ğında, bu tür özyönetimin Rusya için önemi anlaşılır.

Rus köylüsünün toprak üzerinde bir hakkı olduğu için, gelir elde etme imkanı buluyordu. Öldüğü zaman dul eşi ve çocukları kömünün ve eğer serfse, toprak sahibinin sorumluluğunda geçiyordu ve ne kadar yoksulluk çekseler de sokağa atılmıyorlardı. Bir

kıtlık durumunda yasalar gereği toprak sahibi köylülerini beslemek zorundaydı. Köylü serfin sorunu yoksulluğu değil, zayıflığıydı. Kötü bir mevsim, bütün dehşetiyle birlikte kıtlığa yol açabilirdi. Kendisinin ve ailesinin üzerindeki kölelik durumunun tehdidiyle, toprağından koparılma, satılma, askere veya Sibiry'a da bir yerleşim bölgesine gönderilme, ister suçlu ister suçsuz olsun zalim bir şekilde cezalandırılma, dövülme ve hatta öldürülme tehdidiyle karşı karşıyaydı. İyi bir toprak sahibiyle yaşamı daha katlanabilir olabilirdi. Ama iyi bir toprak sahibi bile haksızlık yapabilirdi ve toprak sahibinin değişmesi yeni göreneklerin, yeni isteklerin, korku ve güvensizliğin gelmesine yol açabilirdi.

I. Petro, sık sık, batılaşmış soylular ile köylüler arasında kültürel bir uçurum açmakla suçlanmış, bu uçurumun II. Katherina ile haleflerinin dönemlerinde daha da genişlediği iddia edilmiştir. Bu, Rusya tarihinde politik bir görüşü kanıtlamak için 19.yy da ortaya atılmış ve siste-

matik araştırmalarla desteklenmemiş bir noktadır.

Kömün halinde yaşayan serflerden sonra bu kez Rusya’da görev yapan memurları düşünüyorum. Onların bu düzendeki yerlerini ve nedense tek bir yere takılıp kalıyorum: Gogol.

şube müdür yardımcısı Kovalev, oldukça erken uyandı. Uyanır uyanmaz da dudaklarıyla “Birr....Birr..” yapmaya başladı. Nedenini kendisi de bilmezdi ama her uyanışında böyle yapardı. Gerindikten sonra masanın üstünde duran küçük aynayı kendisine vermelerini buyurdu. Dünden beri burnunda oluşan sivilceye bakacaktı. Aynayı eline alınca, şaşkınlıkla, burnunun yerinde bir düzlükten başka birşey olmadığını gördü. Aklı başından giden Kovalev, su getirtti, bir peşkirle gözlerini ovaladı; gerçekten de burnu yoktu. Eliyle bir daha dokundu; sonra düş falan olmasın diye kolunu çimdikledi; ama hayır! Galiba gerçektir. şube müdür yardımcısı Kovalev yatağından atladı, silkindi, burun gene yerinde yoktu. Hemen giysilerini istedi; doğru merkez, polis müdürünü görmeye koştu.

-“şu kesin ki, diye başladı, şu kesin ki..... Önce kendimi tanıtayım. Bendeniz Kovalev binbaşı. şu anda burunsuzum. Benim gibi bir adamın burunsuz gezmesinin hoş birşey olmayacağını

kabul edersiniz. Voskresenki köprüsünde portakal satarak geçinen bir kadın için burun önemli olmayabilir. Ama benim için öyle mi ya? Ben ki, gelecekle ilgili büyük düşünceleri olan, ayrıca birçok önemli ailenin evine girip çıkan, birçok hanımefendiyle tanışıklığı olan, ayrıca birçok hanımefendiyle düşüp kalkan insanım; siz düşünün artık.....”

Kovalev, ne yapacağını, ne edeceğini tümüyle şaşırmıştı. Onun durumunda bir insan, her şeyden önce, polise gitmeliydi. İş polislik bir iş olduğundan değil, derdinin umarı orada daha çabuk bulunurdu da ondan. Biraz düşündükten sonra bunun doğru bir davranış olmadığını anladı. Adam yalan söyleyebilirdi, hiçbir zaman bir arada bulunmadıklarını ileri sürecekti. Bu nedenle başvuracağı en uygun yer polis olmazdı. Balsa bile, iş kimbilir ne kadar uzayacaktı. Sonunda aklına uygun bir düşünce geldi. Doğruca gidip bir gazetede bir duyuru bastıracak. Bu kararı verdikten sonra, arabacıya hemen bir gazete yönetim yerine çekmesini buyurdu.

-İzin buyurursanız, efendim, isteğimi sunayım, dedi... İşim pek ivedi de...

-Lütfen adınızı söyler misiniz?

-Aman, aman sakın ha! Adım da ne olacakmış? Hem adımlı söyleyemem ki. Bir sürü tanıdığım

var. Bir “şube müdür yardımcısı” diye yazın ya da daha iyisi, “bir binbaşı” deyin.

-Yani, uşağınız mı kaçtı?

-Hangi uşağım? Keşke uşağım olsa! Giden, burun... burun!

-Ya! Amma da şaşırtıcı bir ad? Peki, bu Bay Burun sizi çok mu dolandırdı da gitti?

-Burun! Ne olduğunu gene anlamadınız ki! Benim burnum, kendi burnum. Gitti, nerede bilmiyorum. Şeytanın bana ettiği bir iş bu!

-Ama nasıl gitti? Söylediklerinizden pek bir şey anlamıyorum:

-Nasıl gittiğini anlatamayacağım. Yalnızca, önemli olan şu ki burnum, Danıştay üyesi kılığında, şu anda kentte dolaşıyor. Size duyuru vermek isteyişim de bu yüzden. Kim görürse yakalayıp, en kısa zamanda bana getirmesini istiyorum. Bu kadar görünen bir organım eksik olarak nasıl yaşayabilirim? Bir ayak parmağı gibi de değil ki!... öyle birşey olsa kabul! Ayakkabının içinde ne olduğunu kimse görmez. Her perşembe kendisini ziyarete gittiğim bir hanımefendi vardır; bir Danıştay üyesinin karısıdır; Bayan Sehtareva. Yine, görüştüğüm bir bayan daha vardır: Bayan Pelagya Grigoriyevna Podtoçina: yüksek rütbeli bir subayın ailesidir; çok güzel bir kızı vardır. Ayrıca birçok kibar aileye daha girer çıkarım; siz söyleyin, ne yap-

yım ben şimdi? Bu durumda ötede beride nasıl görünürüm?

Memur dudaklarını büzdü: düşünüyordu. Uzun süre sustuktan sonra, sonunda:

-Hayır, dedi, böyle bir duyuruyu gazeteye koyamam.

-Nasıl hayır?... Niçin koyamazsınız?

-Çünkü böyle bir duyuru bir gazetenin ününü sarsabilir. Öyle her önüne gelen, burnunun gittiğini yazdırmaya kalkacak olursa işin sonu nereye varır? Aslında gazetelerde bir sürü saçma sapan yazılar çıktığından söz edip duruyorlar. Siz en iyisi burnunuzu unutun.

-Unutmak mı?

-Evet, evet. Unutun.

Aradıklarını bulabilmek için dönüp bakmalısın “unut” diyenlere inat. “Unut” diyenlere inat, geçtiklerini önüne sermeli, bir bir yaşamalısın ucundan köşesinden de olsa. Acıdan kıvrınmayı bile göze almalısın gururlu bir hesaplaşmanın yüreğe su serpen rahatlığını yaşamak için.....

Kendi gözlerinin içine bakmalısın, kendi bakışlarıyla kendini tehdit etmelisin... Aynadaki yüzün buruşup acı çekerken ve aynadaki yüzün ağlarken sen kendine bakarak gülümsemelisin. Kendini seyretmelisin başka gözlerle. Zaten hep yapmaya çalıştığın, ama yapamadığın bu değil miydi? Başka nasıl hafifleyebilir ki insan, nasıl atabilir onca berbat yükü üzerinden?

Nasıl sevebilir kendini, nefret etmeyi öğrenmedikçe aynadaki yüzünün sakladıklarından?

Yine kaçıyordun, biliyordum, kaçıyordun dönmemecesine. Ama senin kaçtığın ben değildim, kendi yaşamındı.

Ya da koşmak, kaçmak çare miydi kurtulmaya? Kendinden ne kadar uzaklaşabilir ki insan? Nereye gidebilir ki yaşadıklarını bırakıp? İhanet edebilir mi yaşadıklarına ya da yüzüstü bırakabilir mi geleceğini? Her yerde kendisiyle birlikte taşımaz mı içindeki o sinsi acıları? Korkmaz mı yalnızken, terk etmişken ya da terk edilmişken?

Usluca aynaya yaklaştı. Yavaş yavaş gözlerini kaydırmaya başladı. Belki de burnunu yerinde görecekti. Ama birden bire hızla geri döndü, “Aman Tanrım, ne maskara surat!” diye bağkırmaktan da kendini alamadı.

“Burun” Gogol’un “Petersburg Öyküleri”nin en güzellerindendir ve Gogol’un dehasının bütün özelliklerini en iyi gösteren öyküsüdür.

Gogol, Burun’u 1833’te yazmaya başlar. 1835’te “Moskovski Nablüdatel” dergisine gönderir. Derginin yönetmeni öyküyü bayağı bulduğu için basmaz. Ancak bu öykünün sanat güzelliğini, yergi değerini Puşkin anlar, 1836’da yönettiği “Savremennik” dergisinde yayınlar. Ayrıca şöyle bir not da düşer:

“N.V. Gogol uzun süre bu şakanın basılmasını istemedi; ama biz, bu öyküde öyle şaşırtıcı, akla sığmaz, neşeli, özgün şeyler bulduk ki öykünün elyazmasının bize verdiği zevki okuyucularımızla paylaşmaya razı olması için kendisini güçlükle kandırabildik”.

Gogol’un sanatın görevine, sözlerin gücüne inanıyorum diye Puşkin’e yazdığı mektup şöyle devam ediyor:

İnsanları uyuşukluklarından sıyrıp atacak eserler yazmak istiyorum.

İnsanlar uymakta. Onları bu uykudan uyandırıp, kendilerindeki cevheri onlara göstermek istiyorum. Çağımın tanığı olarak Rus insanının görünüşünün altındaki gerçeği bulmaya çalışıyorum. Yabancı ülkelerden gelip de büyük kentleri doldurmuş yabancı modaların, akımların ötesindeki Rus insanını, Rus ruhunu bulmak; alışkanlıkların, tembelliklerin, öncelik haklarının, kısacası toplumu dondurup, bölümleyen her şeyin bizde yarattığı bir çeşit ölüm duygusunun ötesinde hayatı bulmak istiyorum. Şu anda senden esinlendiğim “Ölü Canlar” üzerinde yazmaktayım. 17 yıldır üzerinde çalışıyorum.

Henüz istediğim noktaya ulaşmış değilim. Birinci bölümde kötülüğü, yani cehennemi anlatabilmem için bayağılığı tüm canlılığı ile vermeye çalıştım. Ancak 1841’de ikinci bölümü

yani cenneti ve iyiliği ele alabildim. Ama ne var ki iyiliği anlatacak kişi bunu içinde duymalıdır. Değişmeli, daha iyiye ulaşmalıydım. Durmadan yazıyor, yazdığımı beğenmiyor, karalıyor, düzeltiyor ve yine yazıyorum. Yazdıklarım doyurmuyor beni.

Hastaneye tedavi olmak üzere ayrıldığım şu anda yeni bitirdiğim ikinci bölümü biraz önce yaktım. Başaramamıştım. İtiraf ediyorum bu duygu beni derinden sarstı. Sevgili dostum, hiçbiriniz ölü canlar olmayın. Size vereceğim öğüdüm bu.

Geçen gün Dostoyevski'den bir mektup aldım. “Bir Delinin Hatıra Defterini” okumuş. Çok etkilendiğini yazıyor ve ekliyor: “Tolstoy, Çehov, Gorki ve ben, hepimiz sizin “ sizin “Palto” nuzdan çıktık.”

Dostoyevski'nin de takdir ettiği gibi Palto benim konu ve teknik açısından Rusya'nın bilgisizliğine, adaletsizliğine karşı duyduğum tiksintiye belirtmem açısından en önemli öyküm diyebiliriz belki. Akakiy Akakiyeviç'in tragedyası, 19.yy Rus insanının, küçük insanların tragedyasıdır.

Beni gündelik yaşamın şairi diye değerlendiren Belinski belki de haklı. Acaba ben yalnız gündelik yaşamın şairi mi oldum? Oysa ben küçük insanların, küçük yaşamların şairi olarak görüyorum kendimi.

Bir gün bana ava çok meraklı zavallı bir memurun öyküsü anlatıldı. Bu memur, binbir sıkıntıyla biriktirdiği 200 rubleyle güzel bir av tüfeği almış. Yeni tüfeğiyle ilk ava çıktığı gün bir sandala binmiş. Ama tüfek nasılsa suya düşüvermiş. Memur evinde günlerce yatmış. Ancak arkadaşları, aralarında para toplayarak ona yeni bir tüfek aldıkları zaman iyileşip yataktan kalkmış. Bu öyküyü dinleyenlerin hepsi kahkahalarla güldüler. Yalnız ben gülmüyordum. Uzun süre öylece kalakaldım. İşte “Palto”’nun ilk düşüncesi böylece oluştu. Bu öykü 1834’de anlatılmıştı. 1834 aynı zamanda öykünün doğum tarihini de veriyor. Öykü 1842’de yayımlandığında Kont Strogov şöyle demişti: “Şu Gogol’un “Palto”’su ne korkunç bir öykü. Bu köprüdeki hayalet, hepimizin paltolarımızı sırtımızdan çıkarır. Bu öyküyü okurken artık durumumu siz düşünün.”

Buna karşılık Dostoyevski ilk kez Rus yazınında bu öyküdeki o küçük insanlara beslenen sevgiyi, saçma adama karşı duyulan açmayı vurguluyor ve öyküyü Rus yazını için belirleyici bir çıkış noktası olarak değerlendiriyor mektubunda.

Öykülerimi nasıl mı seçiyorum? Bazen belirli bir öykü seçer, bundan bir öykü çıkarırım. Bu yani bir konu seçmek o kadar da basit değil. Bazen öykü gelir beni seçer. Konu direnemeye-

ceğim bir biçimde kendini dayatır bana. Yazmamak elde mi? Yazmasam deliririm.

Saygılarımla, Nisan 1852

Gogol

Gogol'un yazmasam deliririm sözleri zihnimi meşgul etmiş bir durumda, dalmış yürürken, birden heyecanla karşımdaki kişiye bakıyorum. Şimdi, şu kentte Puşkin yanibaşımdan geçiyor. Burada Kitap Fuarı mı ne, bir yerden dönüyormuş. Moskova'yı beğenip beğenmediğimi, ne yaptığımı sordu. Ben de bir öykü tasarladığımı söyledim. Öykünün beni tutsak aldığını, onu kafamdan çıkaramadığımı, beni çıldırmaktan koruduğunu söylemedim ona. Neye dair olduğunu söylemedim. Nasıl diyebilirdim ki. Onun öyküsüydü. Öyküyü yazdıktan sonra ona gönderecektim, nasıl biteceğine o karar verecekti.

Herşey çok güzeldi, bunu belirtmeliyim. Yaşamamış bir şeyi yaşıyordum ve mutluydum. O gitmesin istiyordum.

“-Benim hakkımda neler biliyorsun, söyle bakalım?” diye sordu. Hemen atıldım.

“-Rus edebiyatı dilinin yaratıcısı ve yeni Rus edebiyatının kurucususunuz” dedim.

Onun için farklı mıydım, bilemeyeceğim, ama o benim için gerçekten farklı biriydi. Bunu ona söylemek istedim, kendimi zor tuttum. Ona

fırsat tanımadan 9 şiirden oluşan “Kuran’a öykünmeler” den bir bölüm okudum.

“Yer devinimsiz-gök kubbeleri,
Tanrım, sımsıkı duruyor sayende,
Ve sular ezmiyor bizi
Boşanıp yere.

Evrende güneşi tutuşturdun,
Göğü ve yeri aydınlatsın diye,
Kandil yağıyla doymuş keten
Nasıl parlarsa lamba kristalinde.

Tanrı’ya yakarın, güçlüdür o:
Yönetir rüzgarı; kavurucu günde
Göğe gönderir bulutları;
Ağaç gölgesi verir yere.

O merhametlidir: Işıklı Kuran’ı
Açtı peygamberi Muhammed’e,
Akalım bizler de aydınlığa doğru,
Ve kalsın gözlerden perde.

Ve her şey akacak önünde Tanrı’nın,
Korkuyla allak bullak;
Ve yok olacak günahkarlar,
Ateş ve külle kaplanarak.

Şaşırmıştı.

-“Benim senin gibi bir dosta ihtiyacım var. Bir erkekle bir kadın hiç mi dost olamaz? Ben senin dostun olmak istiyorum. Sen de benim dostun ol. Senin gibi yazarlar olmazsa, hem, ne yaparım? İyi ki siz varsınız hayatımda” dedim.

-“Ben artık yaşlandım. Ve kadınlarla uzun uzun uğraşıyorum”.

-“Sen 38 yaşındasın. Yaşlı sayılmazsın”, dedim.

-“Ben öyle hissediyorum”, dedi. Ve ekledi.

-“Bundan da acı duyuyorum”.

Ona çığlıklar atarak sesimin bütün gücüyle “Kuran’a Öykünmeler”den dördüncü şiirini okudum.

“Seninle, bir zamanlar, ey her şeyi yaratan,
Yarışa yeltenmişti bir kudretli,
Çıldırılmış gibiydi gururdan;
Fakat sen nasıl da bildirmiştin ona haddini.
Dedin: Dünyaya yaşam armağan ediyorum,
Ve onu ölümle cezalandırıyorum,
Ben her şeye kadirim.

Dedi, ben de yaşam armağan ediyorum
Ben de ölümle cezalandırıyorum:
Ey Tanrı, seninle eşitim.

Fakat senin gazabın konuşunca
Günahın böbürlenışı sustu:
Güneşi yukarı kaldırıyorum doğuda;
Sen de batıda kaldır onu !

-“Bana ihtiyacın yok, ayakta durmayı çabuk öğrenmişsin” dedi.

-“Dört yıl Kafkasya’da geçen sürgün yılları seni böyle küskün mü yaptı”? diye sordum.

Konuşmamızın sıkıcı bir uzatmaya dönüştüğünü ikimiz de aynı anda farkettilik. Ona kırılğan bir sesle “Kendine iyi bak” diyebilirdim, o kadar. Bana “seni unutmayacağım” diyebilirdi. Demedi. Ben ona seni unutmayacağım demedim. Çekip gitti. Ve ben yeniden Moskova’da insan seli içinde kayboldum.

Gördüğüm sayısız insan yüzlerini düşünüyorum. Bana yansımayan, önümden gelip geçen yüzler. Tanımadıklarım. Yaşayanlar. İnsanlar. Metrolarda yaşlılar, gençler, yerli halk ve bizim gibi birkaç turist. Çoğu donuk. Sessiz duruyorlar.

Halk çok fakir. Yaşlı insanların emekli aylıkları var. Fakat gene de dilenenler çok görülüyor. Bunlar için aş evleri var. Hatta bazı büyük şirketler reklam amacı veya çok iyi işleyen bir restoranın yanıbaşında fakire açık kantinleri bulunuyor. Gemi ile yol alırken kendi halince terkedilmiş fabrikalardan geçtik. Köylüler tarımı kendi çok sınırlı imkânları ile yapıyorlar. Teknik araçları yetersiz olunca alınan ürün de yetersiz oluyor.

Dış ülkelerden Rusya'ya yatırım yapmak için yabancı sermaye ülkeye girmiş. Mesela petrol ve petrol ürünlerinin işlenmesi ve dağılımında çoğunlukla dış şirketlerin karlarının Rusya'da kalması şart koşuluyor. Bu şirketler birkaç sene sonra sermayelerini yükselttiklerinde başka ülkelere de yatırım yapmak isteyeceklerdir muhtemelen. Belki büyük bir ihtimalle o zaman bir problem yaşanacak.

Rusya tekrar komünizme dönecek mi? Bu konuda Ruslar kadar diğer milletlerin araştırmacıları da çeşitli yorumlar getiriyorlar. Öyle ki; Mayıs 1998 tarihli gazetelerde Rusya ile ilgili yayınlanan bir dizi makalede ilgi çekici bilgiler Moskova sokaklarını dolaşırken gazete sınırlarından çıkıp yaşama taşıdı beni.

Alexander Pumpianski'nin deyişi ile "bugünkü kargaşadan kurtarmak çok zor bir iş" diyor Sami Kohen yazısında. Zorluklardan birinin de mafya olduğunu öğreniyorum. Mafya Rusya'nın günlük yaşamına her alanda ve her düzeyde girmiş. "Bir ekonomist olan "Yabloko" Partisi Lideri Grigori Yavlinski, Rusya'daki sistemi "hırsız-baron kapitalizmi" ve bir oligarşi olarak nitelendiriyor. İşadamlarının ve bir kısım bürokratların (hatta üst düzey subayların) devleti peşkeş çekerek, dolandırarak, kazıklayarak, milyarlık servetler elde ettikleri, bilinen bir gerçek" diye devam ediyor makalesine. Ve

ekliyor Sami Kohen, “Hasılı, Rusya’da rejim deđiřti, insanlar dűřűncelerini rahat ifade ediyorlar, pek çok řeyi eleřtirebiliyorlar. Serbest piyasa ekonomisi hakim: Özel teřebbűs kapıları açık... Bu bűyűk bir deđiřim... Ama “eski zihniyet” e bűrokrasi devam ediyor. Buna řimdi bir de mafya ekleniyor.”

Koműnist Partisi Lideri Gennadi Zyuganov’un řu sűzleri Rusya’yı çok iyi tanımlıyor: “Yeni Rusya’nın içinde eski Rusya da var.” Bu deđiřimin somut bir ۆrneđini vermek gerekirse:

“Uluslararası Basın Enstitűsű IPI’nın yıllık konferansının açılıřında, ev sahipliđi yapan Rus gazetecilerinden Alexander Pumpianski, řۆyle bir espri yaptı. “Buraya dűzeni deđil, kargařayı gۆrmeye geldiniz. Sizin ilginizi çeksin diye hűkűmeti deđiřtirdik, maden iřçilerini ayađa kaldırdık, Dađıstan Bۆlgesinde isyan çıkarttık. Bařka ilginç haberlerimiz de olacak. Burası, gazeteciler için bir cennet. Siz řimdi bir cennete gelmiř bulunuyorsunuz!”

Toplantıda bu sűzleri dinleyen Sami Kohen “Bu sűzleri dinlerken dűřűndűk” diyor. Eski-den (aslında 10 yıl ۆnce) hangi Rus, resmi bir toplantıda, dűnyanın dۆrt yanından gelen gazetecilerin ۆnűnde bۆyle konuřabilirdi? İfade ۆzgűrlűđű alanında Rusya’nın son birkaç yılda kaydettiđi deđiřim, gerçekten řařırtıcı.”

Rusya’da görev yapan üst düzey yetkililer açıklık politikasını yaşama taşırken, Rus halkı da kendi milletleri dışındaki insanlara sevgi ile kucak açıyor. Bir örnek verecek olursak, “Türk inşaatçıları Rusya’yı yeniliyor” başlıklı Metin Toker’in gazete makalesinden Moskova’yı Türk inşaat şirketlerinin donattığını, şehirdeki bitmiş ve yükselen en güzel binaların Türk’ün imzasını taşıdığını öğreniyorum. Mühendis, mimar ve yüksek düzeyde teknik adamların yanında sadece Moskova’da bir hesaba göre 20, bir hesaba göre 40 bin Türk işçisinin yaşadığını okuyorum. “Türk Şirketi” denilince Moskova’da kalite, çabukluk, doğruluk, itina ve mükemmellik hatıra geliyor.” Enka’nın sadece müteahhitlik hizmeti vermekle kalmayıp, Moskova’da kendi mülklerinin olduğunu okuyorum. “Bunlar Moskova’nın en şık ofis binaları, 216.700 metrekarelik brüt espasta 134.505 metrekarelik kullanılır alan. Düşünülmüş ki Rusya küreselleştiğinde dünyanın büyük firmaları koşup Moskova’ya gelip şanların layık ofisler arayacaklar. Moskova’da böyle ofis binaları yok.” Şimdi Türkiye bu gayri menkullerden yılda tam 105 milyon dolar kira geliri elde ediyor. Nestle, Pfizer, Dresdner Bank, General Electric, Amerikan Ticaret Odası, Unilever kiracılardan sadece bir kağıt... Moskova pastel sarı, fıstıki, mavi, kırmızı ve pembe renkli bina-

ları, yüzölçümü akıl almaz ölçüde parkları, yeşil alanları, hiç bir şekilde genişlikte rekabet kaldırmaz bulvarları (prospect'leri) ile 21.yy'a bir açıdan Türk'lerin eliyle giriyor. Gazete yazarlarından takip ettiğim bu bilgileri rehberimiz Natasha bizi Kızıl Meydana götürürken etrafıma bakarak yaşama getiriyorum.

Kızıl Meydan'dayım. 7 hektarı kaplayan bu meydan, Moskova'nın en eski ve en ünlü meydanı. Başlangıçta pazar yeri, sonradan askeri amaçla kullanılan bu meydan, 18.asırda "güzel", yapılan infazlar nedeniyle sonrandan "kırmızı" yani "Krasnaia" adını almış. Günümüzde ise binaları yenilemek için kadınlı erkekli çalışıyorlar.

Kent kalabalığında yalnızlığı yakalıyorum Kızıl Meydan'da dolaşırken. Henüz daha erkendi, Kızıl Meydan da tenhaydı. Etrafta dikili ağaçlara bakarken kırılgan duygular kapladı içimi. Ağaçları, yaprakları... ve herbirinin gizli öykülerini topladım dalgın dalgın yürürken. Ağacın yaprakları arasında gizlenmiş küçük, boz bir kuş bana eşlik etti. "İnsanların değil ama ağaçların öyküsünü bilirim ben de" der gibi. Yalnız kuşun sesini sesime katarak uçmaya başladım. Meydan altımda kalmıştı artık. Yükselmeye başlıyordum. Kendimi Goum alışveriş merkezinin üçüncü katında buluyorum. Goum alış-

veriş merkezinde restorasyon çalışmaları sürüyor. İskeleler kurulmuş. Karşımda üç kadın. Blue-jean tulumları, başlarında küçük beyaz eşarpları ve beyaz eldivenleri ile harç karan üç kadını yakaladı gözlerim. Yanılmamıştım, kuşun sesini durup dinlediğimde, pek bir anlam verememiştim. Aman ne güzel kuş, ne güzel de ötüyor diye sevinmiştim üstelik. Bu güzel kuşun sesini takip edip beni çok uzaklara götüreceğini düşünememiştim.

Hemen elimdeki fotoğraf makinama uzanıyor ellerim. Bu kadınları görüntülemek istiyorum. Apansız yakalanmışlardı bana. Makinamı aldığımı görünce hemen elleri gözlerine gitti. Bir elleri ile gözlerini kapadılar. Öbür elleri ile “lüt-fen” “hayır, hayır” diye yalvaran bir işaretle onları görüntülemememi isteyen el hareketleriyle...

Utanç içindeydim. Amacım onları aşağılamak değildi. Çocuklarıma onurlu insan manzaraları diye gösterecektim çektiğim fotoğrafı.

Hiç birşey söyleyemeden, onlardan özür dileyemeden ayrılıyordum Goum alışveriş merkezinden.

Gözlerim en keskin gözler değildi. Dar mekanda yakalamışlardı bu üç kadını. Bu üç kadın çevremdeki diğer görüntüleri parçalamış, bastırmıştı. Nasıl da ünlü bir nişancı gibi gözlerim iskelede çalışan kadınları görmüştü? Ve bu gö-

rüntüyü yakalayarak hemen fotoğraf makinama yönelmiştim. Tıpkı bir silah gibi.

....”Askerler, dikkat”!...

“Silahlar! Hazır! Nişan! Ateş!”

Yeniden onlarla yüzyüze geldim. Yüzleri, elleri yeniden gözlerime değdi. Gözlerim vahşiliğimi hatırlattı bana. Bunu yeni anlamam çok tuhaftı.

Bir kere, bir kere ve yine - açıkça yabancı bir dilde olduğu anlaşılan fısıltılar işittim.

Gözler o kadar hızlı yansıtmışlardı ki görüntüleri, gerideki beyin kaydedilen bu nesneler üstünde yeniden bir düşünmeye ve onları yönlendirmeye zaman bulamamıştı.

Döne döne, süzüle süzüle alçalıyorum. Havada vurulmuş küçük boz bir kuşun yere düşüşünü gördü gözlerim.

Yüreğim buruk, harç karan Rus kadınlarını orada bırakıyorum ve gezintime devam ediyorum.

Kızıl Meydan’ın güneyinde Saint Basile, kuzeyinde Tarih Müzesi, doğusunda Goum alışveriş merkezi ve hemen ilerisinde Kremlin surları yer alıyor. Meydanın doğusunda “Goum” bir alışveriş galerisi. 1893’te 3 katlı olarak inşa edilmiş. Moskova’nın en lüks mağazaları yerlerini almışlar.

Kremlin surlarına dayalı olarak Lenin’in anıt mezarı Kızıl Meydan’da dekoru tamamlıyor.

İnsanlar bu anıt mezarın etrafında Lenin'in mumyalanmış lahdini görmek için sıralanıyolar.

21 Ocak 1999 tarihli gazetemi okuduğum zaman ilk sayfada bu ziyaretin geçmişteki görünümünü öğreniyorum. Beyazlara bürünmüş Moskova Lenin'in ölümünün 75.yılıni törenlerle anıyor. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin ile devlet başkanı ve Komünist Enternasyonel'in kurucusu Lenin'in ölüm günü 21 Ocak 1924'te binlerce Bolşevik, soğuk havaya aldırmadan partinin merkez binası önünde uzun kuyruklar oluşturmuştu. Çünkü Vladimir Iliç Lenin, unutulmayacaktı. Ne Rusya'da, ne de dünyada.

Tarih Lenin'i unutmayacak.

Tarih Rusya'nın diğer liderlerini de unutmayacak.

Bir düşünüyorum.

Karanlığa bakıyorum. Karanlığı hissedebiliyorum. Orada hiç bir işaret, hiçbir belirti göremiyorum.

Gözlerim körlüğümü gördü.

Kimse dokunmasın gözyaşlarıma.

Sokaklar yorgundu. Sokaklar eski şarkılarla avunuyordu.

Çocukluğumun anıları soluk bir sinema perdesine ard arda yansıyan gölgeler gibi beynime hızla yansıdı. Ben küçük bir kızken, Kızıl Mey-

dan'a gitmiştik. Üstümüzde renk renk giysiler, festival için. Meydana geldiğimizde çok geç olmuştu. Müzik çalıyordu.

Birden onun ellerini omzumda, hissettim, arkamdaydı. “Dönme”, dedi, kırmızı eşarbımı aldı, gözlerimi kapattı, arkamda bağladı. Gözlerim görmeden beni dansa götürdü. Dans ettik. Onu göremiyordum. Hissediyordum. Ben küçük bir kızdım. Derken “Perestroika” ve “Glasnost” çalmaya başladı. Bilmediğim ritimde bir şarkı. Ben de ona “çıkarsın şu eşarbsı, göremiyorum, üstelik bu dansı da bilmiyorum” dedim. O da “Bırak, kalsın, ben sana öğreirim, ben de görmüyorum” dedi. Gözleri kapalıymış. Garip geldi ama bıraktım. Benimle dans etti. Deli olmalı dedim. Danstan sonra eşarbsı çıkardı ve bana baktı. “A! Dedi. “Sen güzelmişsin” Güzel miydin? Hayır. Çirkindim. Ama o öyle dedi. Ondan sonra, o geceden sonra onu hep tanırdım, gözlerim kapalı da olsa, kör de olsam, karanlıkta ben Gorbacovu hep tanırdım. Rus insanını tanırdım. Rusya'yı tanırdım. Nasıl mı?

Rusya'da ruble, bir gecede marka karşı yüzde 69 değer kaybetmiş.

Piyasalar altüst.

Başarısız hükümetlerin biri gidiyor, biri geliyor. Bir kaos. Bunlar sadece gazete haberleri. Haberlerin altında ise insan acıları var. Aileler par-

çalanıyor, üniversite mezunu kızlar işsiz, emekliler kuyrukta, halk açlıkla boğuşuyor. Ve ülkenin bu durumundan yararlanan mafya, halkın kanını emiyor.

Rusya'yı yazı ile ne kadar anlatabilirsiniz?

Harfler, sözcükler, sizi nereye kadar taşıyabilir ki?

İnsanoğlu “yazı” sayesinde “tarih” sahibi oldu. Yazı insanoğlunun tarihi anlatmasına yardım etti.

Ruslar gerçekten talihsizmiş.

20.Yüzyılda yaşananlar.

1905 ihtilali

Birinci Dünya Savaşı

1917 ihtilali

Stalin ve KGB Başkanı Beria zulmü

Devrime gönül vermiş milyonlarca insanın

Sibirya sürgünü

Jidanov'un sanat ve kültürü baskı altına alan uygulamaları

II.Dünya Savaşı Stalingrad cephesi, açlık, bit, tifüs ve savaşta kaybedilen milyonlarca insan

Kruşçev dönemi.

Dünya koşullarına uydurulmaya çalışılan rejim ve bu sürecin kaçınılmaz sonucu olarak Mihcil Gorbaçov

Gorbaçov'a karşı askeri darbe

Sovyetler Birliği'nin parçalanması

Moskova Belediye Başkanı Boris Yeltsin döneminin iç kargaşaları
Parlamentonun bombalanması
Serbest piyasa ekonomisinde perişan edilmiş bir halk
Açlık
Sefalet
Mali Kriz
Bir zamanlar dünyanın iki büyük gücünden biriyken, şimdi Batı'nın peşine takılmış perişan bir Rusya
Yazarak, okuyarak, izleyerek, öğrenerek, tartışarak, paylaşarak kayda aldığımız “tarih”, dünyayı da içinde barındırıyor.
Zülfü Livaneli'nin dediği gibi Rus halkı hakikaten talihsiz bir halkmış meğer.....

Gün doğdu.
Gökyüzü kül rengi.
ZAMAN odamda.
Aslında tarih yoktu. Gün de.

Sabah ya da akşam, cuma ya da pazar, hiç önemi yoktu. Hep o kemiren, azalıp hafifleyen, bir an bile kesilmeyen acı hızla yavaşlayan ama henüz sönmeyen yaşamın bilinci vardı. Yaşamın yaşanmakta olduğu bilinci vardı. Tek gerçek. Böyle bir durumda günler, haftalar, saatler neydi ki ?. Her yerde bir sis perdesi. Gereksiz sözler arasında sendeliyorum. Ayağım sürçüyor. Bir çıkış yolu bulmak için el yordamıyla güçlkle ilerliyorum. Yaşamayı deniyorum. Yaşayabiliyor muyuz acaba? Yaşamı yaşamayı deniyorum. Tek gerçek bu. Her hangi bir avutucu hayalle kendimi aldatmak istemeden, düşünceli, tarafsız uyanık gözlerle, keskin gözbe-

beklerimle bakıyorum. Görüş alanımı genişletmeye çalışıyorum.

İnsanların kendilerini ele vermeyen, birşeyler sakladıklarını, bir yanlarını, gölge gibi bir şeyleri gizlediklerini...karanlık...sözle anlatılmayan bir şeyler gizlediklerini biliyorum.

Yepyeni bir araca, daha gelişmiş bir araca, daha bilinçli ve düşünceli bir göze ihtiyacım var.

Gözlerim bir takım izlenimler uyandırıyor bende. Fakat sadece izlenimlerle, nereye kadar gidebilirdim ki! Üşüyorum.

Bunlar benim son sözlerim. Nereye mi gidiyorum? Ne fark eder? Gözlerimin tanık olup fısıldamaya cesaret edemedikleri öykülerini alıp götürüyorum onlardan. Bu benim öyküm değil.

Gün yine karardı. Yine yağmur yağacak. Hadi İzmir'e gideyim. Şu yağmurlu karanlıktan kurtulup, yağmurlu da olsa İzmir'e gideyim. Gidemem ki! Böyle baktım pencereden. Biliyorum ki, bu karanlığı da sevmek zorundayım ben. Buradan çekip gidene kadar, sonra hiç hatırlamasam, bir enkaz gibi geride bıraksam kendimi.... şimdilik sevmek zorundayım. Kendimi kurtarmak için, ister istemez, bir boyun eğiş gibi, kaçınılmaz bir mahkûmiyet gibi.

Yağmuru dinliyorum
ağaçların çırpınan gölgesini...

iliklerime işleyen bu ıslak gecede
ışıklar biraz sonra yanar
ve ben çekip giderim düşlerime doğru
ışıklar biraz sonra
yağmur yüzüme bir kamçı gibi inerken
yanar
ve ben çekip giderim

biraz sonra yeni umutlardan söz ederim
dallara çiçek yürür
gecenin ışıkları içinde
hafifçe sallanarak
o kadim yalnızlığında
dönemeyeceğimi hüznü bir sesle anlatırım
düşlerime.
ve ışık yüzümde dolaşır.

göçebelik başıma vurdukça
böyle yazıya sığınmamın nedeni
yazıya, harflere, kelimelere
her sözcük bir geçittir,
bir buluşmaya

varsın giyinsin kat kat yüreğinde hüznü
düşün ki, ne çok hayat kıvılcımları çıkıp duru-
yor
şu yağmurun altında.
her yaşta sevgililer
hüznü bakışlar

şu yağmurun altında.
fısıl fısıl aşkı dokuyor dünya
zaten yağmur da ince ince yağıyor
ve sen seversin böyle yağmurları.
burası da o kadar çirkin, kötü, lanet bir şehir
değil
bak, cıvıltılı bir kalabalık
sinemanın önünde
alt kattaki barda
ıslak sokakta
otobüs durağında
nasıl da coşkuyla kımıldıyor
yağmurun sesinde biriken insanlar.
bırak bunları
söz ver yağmura
akşam çocuklara telefon etmeyi ve onları çok
sevdiğini
birkaç kez söylemeyi sakın unutma.
ışıklı cümlelerle konuşan o kıza ne oldu şimdi ?
bak hayat geçip gidiyor.
ve Ankara her şeye rağmen güzel
İzmir ya da İstanbul
Moskova ya da Ankara
ne fark eder
yüreğinde bin bir türlü isyanla
bıraktığın anılarla doldurduğun sayfalar.....
yırt at hüznü
bu yağmurlu yaşlardan
yağmur yağıyor

yağsın
akşam oldu
olsun

16 Şubat 1999, Ankara